

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH
BUDĚJOVICÍCH**

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

A

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH
BUDĚJOVICÍCH**

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

A

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

**Změny v sociálním klimatu třídy při přechodu
z 1. na 2. stupeň na základní škole**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jméno a příjmení autora:	Stanislava Kubátová
Studijní obor:	SOP – kombinovaná forma
Vedoucí bakalářské práce:	Mgr. Miroslav Procházka, Ph.D.
Datum odevzdání:	březen 2012

Prohlášení o samostatném vypracování bakalářské práce

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma „Změny v sociálním klimatu třídy při přechodu z 1. na 2. stupeň na základní škole“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne: 10.3.2012

.....
Stanislava Kubátová

Poděkování

Za odborné vedení, cenné rady a připomínky děkuji vedoucímu Mgr. Miroslavu Procházkovi, Ph.D.

Děkuji rovněž všem učitelům a žákům, kteří mi svou ochotou ke spolupráci umožnili realizaci výzkumu.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou změny sociálního klimatu při přechodu žáků z prvního na druhý stupeň základní školy. Tato problematika byla zjišťována na vybraných základních školách s různým počtem žáků. Bylo provedeno dotazníkové šetření, které mělo být ukazatelem, k jakým změnám v této problematice dochází.

Abstract

The bachelor work deals with the changes in social climate of a class coming from the 1st grade to the 2nd grade at the basic school. This question was checked in selected schools with different number of pupils. The questionnaire was done to show some changes in the social climate. What the changes are about and what the changes are caused.

Obsah

1 Úvod	8
2 Teoretická část	9
2.1 Školní třída	9
2.1.1 Sociálně-psychologický pohled na školní třídu	9
2.1.2 Školní třída z pozice učitele	10
2.2 Prostředí, klima, atmosféra třídy	10
2.2.1 Prostředí	11
2.2.2 Klima	11
2.2.3 Atmosféra	12
2.3 Sociální klima ve třídě a ve škole	12
2.3.1 Sociální klima školy	13
2.3.2 Sociální klima třídy	13
2.4 Spolutvůrci třídního klimatu	14
2.4.1 Žák	14
2.4.2 Učitel	15
2.4.3 Rodiče	16
2.5 Determinanty a prvky klimatu	17
2.6 Současné přístupy k šetření klimatu	18
2.7 Výzkumné metody pro měření klimatu	19
2.7.1 Pozorování	19
2.7.2 Rozhovor	20
2.7.3 Analýza školních nebo žakovských dokumentů	20
2.7.4 Dotazování	20
2.8 Možnosti ovlivňování sociálního klimatu	22
3 Praktická část	25
3.1 Cíl výzkumu	25
3.2 Formulace předpokladů	25
3.3 Místo výzkumu	25
3.4 Výzkumný vzorek	26
3.5 Popis vlastního výzkumu	26
3.6 Použité metody	27

3.7 Vlastní měření	31
3.7.1 Srovnání jednotlivých proměnných z květnového šetření	31
3.7.2 Dílčí výsledky – šetření květen	32
3.7.3 Srovnání jednotlivých proměnných z květnového šetření	35
3.7.4 Dílčí výsledky – šetření prosinec	36
3.8 Porovnání změn sociálního klimatu při přechodu z 1. na 2. stupeň ZŠ	38
3.9 Porovnání změn klimatu z pohledu jednotlivých proměnných	42
4 Shrnutí výzkumu	45
5 Závěr	46
6 Seznam tabulek a grafů	47
7 Seznam použité literatury	48
8 Seznam příloh	50

1 Úvod

Pojem sociální klima třídy se v současné pedagogice a psychologii objevuje stále častěji. Tato problematika je aktuální, jelikož působením vnějších vlivů a tlaků se výrazně mění charakteristika souborů současné žákovské populace. Diagnostikou a následným ovlivňováním se donedávna zabývali především zahraniční autoři. V současné době se této problematice věnuje i několik našich autorů.

Předmětem zkoumání sociálních vztahů ve skupině se mimo jiné zabývá také obor sociální pedagogiky. Pro mou práci jsem jako skupinu zvolila školní třídu. Tuto skupinu jsem vybrala právě proto, že mou profesí je učitelství. Již řadu let vyučuji žáky na 2. stupni základní školy a je velmi zajímavé sledovat, jaké vládne klima v jednotlivých třídách. Zajímalo mě, jak velkou zátěží je pro žáky přechod z 1. na 2. stupeň.

Cílem mé práce je tedy zjistit, jak se žáci vyrovnávají s přechodem na druhý stupeň a zda se klima třídy při přechodu z prvního na druhý stupeň nějak změní. Pokud dojde ke změně, čeho konkrétně se budou změny týkat a čím budou způsobeny. Sociální klima třídy pravděpodobně také ovlivní žáci příchozí z malotřídních škol, ať již pozitivně či negativně. Začlenění těchto žáků do stávajícího kolektivu mělo být dalším úkolem mé práce. Ukázalo se však, že samotný výzkum je již takto velice časově náročný, a proto by z těchto důvodů nebylo možné přistoupit k další komparaci. Po dohodě s vedoucím bakalářské práce tuto myšlenku tedy opouštím a hodlám se k ní vrátit v magisterské práci.

Přála bych si, aby tato práce byla přínosná všem učitelům - zejména těm, kteří aktuálně pracují s žáky, se kterými byl tento výzkum proveden, ale i těm pedagogům, kteří potřebují ke své práci znát, jakých faktorů si při eventuálním šetření mají ve třídě všimnout, jak je možné zmiňované sociální klima zjistit a následně ovlivňovat.

V teoretické části se zaměřuji na školní třídu jako na sociální skupinu. Objasňuji pojmy prostředí, klima a atmosféra třídy. Dále uvádím některé z možných prvků, které mohou klima ovlivňovat. Snažila jsem se zmapovat současné přístupy k šetření klimatu a pokusila se zjistit, jak lze sociální klima ovlivňovat. V této práci jsem především vycházela z publikací J.Laška (2001), H.Grecmanové (1999), J.Mareše (2001), M.Klusáka (1993), R.Čapka (2010), P.Urbánka (2008) a mnoha dalších.

Cílem praktické práce je provést výzkum pomocí dotazníkové metody na základních školách s různým počtem dětí. Respondenty pro toto šetření jsou žáci z pátých ročníků a následně titíž žáci v šestém ročníku. Výzkum jsem měla možnost realizovat na základních školách v Sedlci-Prčici, v Sedlčanech, ve Voticích a v Jesenici u Sedlčan.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Školní třída

2.1.1 Sociálně psychologický pohled na školní třídu

Školní třídu můžeme posuzovat ze dvou hledisek – jednak jako místnost či prostor určený k výuce, ale častěji ji chápeme jako skupinu žáků, která má společné znaky a společná pravidla. Tuto skupinu tvoří děti podobného věku, většinou za stejné spádové oblasti a se společným cílem dosáhnout určitého vzdělání.

Vstupem do školy získává dítě na dlouhou dobu novou roli, roli žáka. Do jeho světa přichází i nová autorita – učitel. Dítě vstupuje postupně i do stále složitějších sociálních vazeb a zároveň pravidelně navštěvuje i svou třídu. Zpočátku se jedná o formální vztah: na základě zákona o školní docházce je zařazeno z hlediska dosažené připravenosti pro školu a většinou z hlediska geografického (Lašek, 2001).

Každé dítě, které vstupuje do školy, má rozdílné postavení, které je dáno socioekonomickými podmínkami rodiny, pohlavím a rasou. Účast na sociálním životě ve třídě může přinášet změny tohoto postavení. Soužitím ve školním kolektivu si dítě uspokojuje řadu sociálních potřeb, získává nové kamarády, navazuje nové sociální vazby nejen se svými vrstevníky, ale i s učiteli. Původně formálně stanovená struktura se mění na neformální, jak uvádí Lašek (2001, s.8) podle Weinsteina (1991).

Hrabal (1989, s.194) školní třídu chápe z diagnostického hlediska jako: *“1. soubor žáků, který ji tvoří, pro všechny jejich aktivity a charakteristiky, 2. sociální skupinu jako celostní útvar, který je závislý na řadě podmínek a činitelů, ale který je sám činitelem, ovlivňujícím interakci a vztah s učitelem, žáků mezi sebou i rozvoj dispozic svých členů.”*

„Z hlediska sociální psychologie bývá školní třída chápána jako sociální skupina, kde vztahy a činnosti jsou převážně orientovány úkolově, tj. jsou podřízeny postupnému osvojování učiva a dalším úkolům. Rozhodující roli má učitel, který prezentuje výchovně vzdělávací cíle, který žáky kontroluje a hodnotí a který orientuje a motivuje nejbližší „zónu vývoje žáků“. Dochází v ní k vytváření struktury interpersonálních vztahů, ke vzniku a utváření podskupin, kde se více či méně rozvíjí spolupráce a soutěživost.“ (Dvořáková, 1995, s.123).

Lašek definuje třídu jako svébytné i v jistém smyslu neopakovatelné seskupení individuí, konstituujících se osobností a originální sociální konfiguraci žáků v sociometrickém smyslu slova. Proniknout do jejího vnitřního, „neviditelného“ života je obtížné, pro poznání světa školáka je to však nezbytné (Lašek, 2001).

Moos a Trickett (1973) považují třídu za „kritické místo pro interpersonální a vzdělávací vývoj žáka a ten je výrazně ovlivněn právě její atmosférou či klimatem“ (Lašek, 2001, s.13).

Shrňme-li pohled na školní třídu ze sociálně psychologického hlediska, můžeme říci, že třída je skupina, ve které probíhají sociální interakce jak mezi samotnými žáky, tak mezi žáky a učitelem. Učitel má především na počátku velký vliv na klima své třídy. Uvnitř třídy mohou vznikat další skupiny, které se utváří na pozadí sdílené sociální blízkosti nebo zadáním nějaké práce určité skupině. Pak mluvíme o mechanickém utváření.

2.1.2 Školní třída z pozice učitele

Z hlediska učitele je třída jako skupina náročné dynamické pracovní prostředí, které může být zdrojem tvořivosti i možných komplikací. Porozumění sociálnímu klimatu třídy a rozkrytí sítě sociálních vztahů vyžaduje kompetence učitele obdobné jako u řídicích pracovníků v praxi. Jedná se o náročný mezioborový přístup, který předpokládá teoretické znalosti z psychologie školní třídy, znalost diagnostických postupů v poznávání školní třídy jako skupiny i schopnost využití prvků zážitkového učení v intervenčních postupech (Valentová, 2008).

Klusák (1994, s.62) uvádí výroky některých učitelů: „ *Každá třída má své fluidum, jednu máte nejraději a jednu nejméně. Prakticky neexistují dvě třídy, kde by to bylo stejné. Je třída, kam jdete nerad, a třída, kterou milujete..... Třídy jsou různé. V některých je pohoda, jiné jsou takové studené.* “

2.2 Prostředí, klima, atmosféra třídy

Než se začneme věnovat samotnému klimatu třídy, je třeba upřesnit některé termíny u kterých je tendence zaměňovat jejich významy. Čeština rozlišuje jejich přesné vymezení. Nejprve budeme definovat jejich obecný význam a postupně přejdeme k významům souvisejícím se školní třídou.

2.2.1 Prostředí

Podle „Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost“ je prostředí v obecném slova smyslu souhrn okolností, ve kterém někdo žije nebo se něco děje (Filipec, Daneš, Machač a kol., 2000).

Starší definice podle Blooma (1994), kterou zmiňuje Kašpárková (2007, s.15), popisuje prostředí jako podmínky, vlivy a vnější podněty, které působí na jedince a obklopují ho. Vlivy a podmínky mohou být fyzikální, sociální a intelektuální. Prostředí je tedy jakási formující síla, která svým působením ovlivňuje každého člověka.

Prostředí je významným činitelem, který ovlivňuje vývoj a rozvoj lidského jedince. V tomto smyslu se hovoří o pedagogicky nezáměrném – funkčním formování člověka sociálním a přírodním prostředím.

Školní prostředí

Zahrnuje umístění školy v regionu (venkov, město), stupeň i typ školy (základní, střední, vysoká), hygienická hlediska (vytápění, větrání, osvětlení), ergonomická hlediska, jako je např. vhodnost školního nábytku a jiného vybavení (Lašek, 2001).

Význam školního prostředí je patrný již z historického vývoje pedagogického myšlení. Například v pedagogických dílech J. A. Komenského jsou uváděny faktory, které mohou pozitivně ovlivňovat školní prostředí: „*Škola sama má být místo příjemné, vábící uvnitř i vně oči. Uvnitř budiž světlý, čistý pokoj, ozdobený všude obrazy, ať už jsou to obrazy znamenitých mužů, ať zeměpisné mapy, ať památky historických událostí nebo nějaké emblémy. Venku pak budiž u školy nejen volné místo k procházkám a společným hrám (poněvadž to se nesmí mládeži odpírat), nýbrž i nějaká zahrada, do níž by byli časem pouštěni a naváděni těšit se pohledem na stromy, kvítí a byliny. Když se věc takto zařídí, je pravděpodobné, že děti budou chodit do škol s nemenší chutí, než chodí na jarmark, kde doufají uvidět a uslyšet vždy něco nového.*“ (Komenský, 1958, s.67).

2.2.2 Klima

Klima a atmosféra mají sociálně-psychologickou dimenzi. Tento pojem můžeme charakterizovat jako dlouhodobý stav, který může trvat týdny, měsíce, roky. Je to stav, který je podmíněn osobnostně a sociálně. Není to okamžitý stav, ale postupně se utváří.

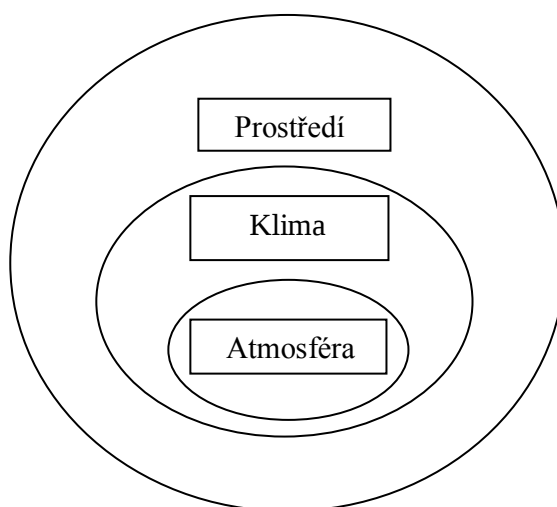
2.2.3 Atmosféra

Atmosféra na rozdíl od předcházejícího pojmu je jevem krátkodobým, který může trvat třeba jen minuty, hodiny, týdny. Vyjadřuje proměnlivost a krátké trvání. Má poměrně úzký rozsah.

Podle Laška (1991, s.402) termín atmosféra znamená, že ve třídě existují jevy krátkodobé, proměnlivé a může se jich během dne i během vyučovací hodiny odehrát více.

Čáp, Mareš (2001) popisují atmosféru ve třídě jako stav před opakovací hodinou nebo během maturitní písemné práce, atmosféru ve třídě po velké přestávce, po rvačce mezi žáky, atmosféru ve třídě, kdy učitelka podle mínění žáků dá nespravedlivou známku, při suplování nebo při sdělení, že odpadá hodina obávaného vyučovacího předmětu, atd.

Graf 1: Přehledné znázornění vazeb mezi jednotlivými pojmy

Zdroj: Lašek (2001, s.41)

2.3 Sociální klima ve třídě a ve škole

Sociální klima se postupně vytváří, nevzniká samo od sebe. Je ovlivňováno rozhodováním ředitele, postoji pedagogů i nepedagogických pracovníků k dění uvnitř školy. Tvoří jej představy, přístupy, hodnoty a způsoby komunikace, které jsou ve škole všeobecně sdílené a relativně udržované. Největší vliv na tvorbě klimatu mají samozřejmě samotní aktéři a tvůrci, což jsou převážně žáci a učitelé.

2.3.1 Sociální klima školy

Označuje dlouhodobé jevy, které jsou typické právě pro danou školu. Jevy trvající řádově měsíce až léta: vedení školy, učitelský sbor, učitelé jako jednotlivci, žáci jednotlivých ročníků, konkrétní školní třída a další zaměstnanci se stávají jeho tvůrci. Do sociálního klimatu školy vstupují jeho dílčí složky, k nimž patří klima učitelského sboru a klima jednotlivých školních tříd.

2.3.2 Sociální klima třídy

Pedagogický slovník (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s.98) klima třídy vymezuje jako „sociálně-psychologickou proměnnou, která představuje dlouhodobější sociálně-emocionální naladění, zobecněné postoje a vztahy, emocionální odpovědi žáků dané třídy na události ve třídě (včetně pedagogického působení učitelů)“.

Lašek (2001, s.42) chápe klima třídy jako „jev sociální, skupinový, který je vázán recipročně na své tvůrce: je jimi vytvářen a zároveň na ně působí“.

Grecmanová (2003, s.20) uvádí, že „klima třídy nesouvisí jen s kvalitou výuky, ani to není pouze souhrn nebo bilance různých typů vyučovacích klimat. Vytváří se, jak ve vyučování, tak i o přestávkách, na výletech i při různých společenských akcích třídy“. „Vzniká jako odraz objektivní reality v našem subjektivním vnímání, prožívání a hodnocení“ (Grecmanová 2003, s.17).

Čapek (2010, s.13) definuje třídní klima „jako souhrn subjektivních hodnocení a sebehodnocení vnímání, prožitků, emocí a vzájemného působení všech účastníků, které v nich jako ve spolutvůrcích a konzumentech vyvolávají edukační i jiné činnosti v daném prostředí“.

Na základě různých taxonomií Mareš rozděluje sociální klima třídy do pěti teoretických úrovní. První úroveň se týká prostředí učebny, studovny, apod. Nazývá ji úroveň ekologickou. Následující je úroveň jedinců, kam zahrnuje jednotlivé žáky a učitele. Do třetí úrovně patří školní třída jako malá sociální skupina. Klima školy je čtvrtou úrovní. Pátá se týká velkých sociálních skupin, např. úrovně školství dané země. (Mareš, 2001, s.569).

V následujícím přehledu Mareš (2001, s.570-571) zachycuje typologické přístupy k sociálnímu klimatu třídy:

- Stupeň školy
- Typ školy

- Koncepce výuky
- Zvláštnosti žáků
- Zvláštnosti vyučovacích předmětů
- Zvláštnosti prostředí, v němž se výuka odehrává
- Zvláštnosti učitelů
- Zvláštnosti komunikace, která zprostředkovává sociální kontakt

Z uvedených poznatků lze konstatovat, že klima třídy souvisí s emocionálním naladěním účastníků, se všemi jejich postoji, vztahy i prožitky. Sociální klima se postupně vytváří nejen během edukačního procesu, ale i při jiných školních akcích, jak upozorňuje Grecmanová. Mareš narozdíl od ostatních autorů uvádí, že sociální klima třídy ovlivňuje i prostředí, ve kterém probíhá edukační proces.

2.4 Spolutvůrci třídního klimatu

Jak již z předcházejících kapitol vyplývá, hlavními aktéry, tedy i spolutvůrci třídního klimatu, jsou samozřejmě žáci, učitelé a v neposlední řadě také rodiče, ač nejsou přímými aktéry. Podívejme se nyní na jednotlivé spolutvůrce podrobněji.

2.4.1 Žák

Dítě se vstupem do školy přebírá novou roli, roli žáka. Tato role mu umožňuje vzdělávat se a navazovat nová přátelství, nové sociální vazby. Na druhé straně tato pozice na něj klade nové požadavky. Měl by si osvojit určitou konformitu chování a jednání. Postoj žáka ke svým spolužákům a k učiteli se během jeho školního působení mění, stejně jako se mění charakteristiky celých tříd v jednotlivých obdobích školní docházky a tyto proměnné na sebe vzájemně působí. Kolem devátého roku žáci začínají vytvářet sociální skupiny, označme je jako party. Pocit sounáležitosti v partách bývá v tomto období krátkodobý.

V období puberty dochází k výraznému posunu ve vývoji třídní skupiny. Žáci jsou citlivější na vzájemné srovnávání, jsou v období hledání „školní spravedlnosti“ a nacházení kritických poznatků o učiteli. Mění se postoje a vzájemné hodnocení mezi žáky ve třídě (Čapek, 2010).

V období staršího školního věku vrcholí vývoj třídy jako skupiny, začínají se ukazovat odlišnosti mezi jednotlivými třídami.

Kohoutek uvádí: „*Spolužáci a vrstevníci mají často pro jedince větší subjektivní význam než jeho rodiče. Nesmíme se však domnívat, že v pubertě děti neuznávají vůbec žádnou autoritu a řád. Ve skutečnosti dítě má potřebu autority, touží po vzoru, po přimknutí k silné osobnosti. Klade však na autoritu vysoké nároky, má-li se jí podřídít a citově se k ní přimknout. Pubescent se rád podřizuje pouze tomu, koho plně obdivuje, koho považuje za mocného, velkého, úctyhodného či krásného* (Kohoutek, 2005, s.48).

2.4.2 Učitel

Klusák (1993) zjistil, že učitelé jsou si dobře vědomi svého vlivu na třídní klima. Vykopalová (1992, s.6) soudí, že „*utváření sociálního klimatu, je základní úlohou učitele*“. Veselá (2007) ve svém výzkumu při vymezení učitele podle vzájemných vztahů mezi učitelem a žákem a podle přístupu učitele k žákům si všimá vymezení Vykopalové (1992, s.10):

1. Přísně autokratického učitele – vyžaduje přísnou disciplínu a tím omezuje vlastní iniciativu žáka, klima třídy je silně negativní, s prvky napětí a strachu.
2. Pracovně autokratického učitele – silně zdůrazňuje svůj vlastní pohled na věc, své řešení a přístup. Žáci jsou pod jeho vedením nesamostatní a neustále čekají na pokyny ze strany učitele.
3. Demokratického učitele – označován jako ideální typ. Plánuje a rozhoduje s celou třídou, pomáhá žákům, zajímá se o jednotlivce i třídu jako celek. Protože tento typ učitele nejlépe proniká do vnitřního dění ve třídě, může tak výrazně ovlivnit sociální klima třídy a je silným pozitivním vzorem pro žáka.
4. Liberálního učitele – ve svém působení na žáky je nerozhodný, žáky výrazně nepovzbuzuje ani nekritizuje. Žáci se neumí v učivu orientovat, nespolupracují. Za jeho působení lze sociální klima třídy charakterizovat jako neutrální, neobsahuje zpravidla silné stresové faktory, ale také neobsahuje prvky podněcující k aktivitě, spolupráci a spokojenosti.

Největší vliv na utváření klimatu má samozřejmě třídní učitel. Měl by ve své třídě vyučovat dostatečný počet hodin, aby byl se svou třídou v každodenním kontaktu. Máme zjištěno, že kromě hlavních předmětů, je velmi přínosné vyučovat též u „svých“ dětí výchovy. V těchto předmětech má učitel možnost, poznat žáky i po jiné stránce. Ukázalo se, že je učitel často překvapen, v jakých dalších činnostech jeho žáci vynikají či naopak. Je zde také dostatečný prostor k navázání komunikace.

2.4.3 Rodiče

Rodič není členem třídního kolektivu, nemůže tedy třídní klima ovlivňovat přímo. Určitým způsobem do něj ale samozřejmě zasahuje. Sleduje vzdělávání svého dítěte, zajímá se o dění ve škole, může vyjádřit své názory nebo připomínky. Petlák (2006, s.68) uvádí, že rodiče především chtějí a očekávají:

- rovné zacházení, aby děti neměly pocit křivdy, že jsou učiteli nesympatické, apod.;
- aby bylo jejich dítě podporované ve vzdělání;
- pomoc učitele, vstřícnost při řešení problémů s chováním nebo studijními výsledky;
- zodpovědný a individuální přístup k jejich dítěti;
- že učitel velmi zodpovědně a objektivně hodnotí žáka a je ochotný jim vysvětlit důvody svého přístupu k žákovi, případně i zaměření jeho intervencí;
- vysokou kvalifikovanost a využívání nejen didaktických, ale i ostatních dovedností učitele;
- důraz učitele nejen na didaktické aspekty vyučování, ale i o jeho emoční stránku;
- zájem také o neformální spolupráci s rodiči

Někdy se stává, že rodič ovlivňuje klima třídy i negativním způsobem:

- Rodič si formuje dítě k dokonalejšímu obrazu svému, to se může projevat v přehnaném důrazu na přípravu, úkoly a jejich dokonalé plnění. Tyto ambice rodičů vedou k přetížení dítěte.
- Rodiče mohou špatně mluvit o učiteli, o škole, kam dítě chodí atd.
- Rodiče přenášejí na dítě nepodložené obavy, strach ze školy apod.
- Rodiče mají na starost oblékání, výstroj i výzbroj dítěte, kterou ostatní děti tak rády hodnotí, a to jak pozitivně, tak i negativně (i v těch nejnižších třídách).
- Rodiče nepřímo ovlivňují vztahy ve třídě. Dítě si často neví ve škole rady se vztahy (kamarádství a jejich rozpady) a především na prvním stupni se ještě svěruje rodičům. Jejich intervence může být špatná a zhorší žákovy vztahy ve třídě nebo jejich vnímání. Tradiční nařizování rodičů, s kým kamarádit a s kým ne, dítěti na klidu nepřidá, neboť může vzniknout pocit viny či vzdoru.

- Problémy v rodině pak nepochybně vedou ke zhoršení prospěchu, nezájmu a snížení školní angažovanosti.
- A v neposlední řadě je jisté, že v chování a ve školní práci dítěte se souhrnně odráží rodinná výchova (Čapek 2010, s.24).

2.5 Determinanty a prvky klimatu

Podle Laška (2001) za determinanty považujeme ty skutečnosti v životě školy a třídy, které mají svou originální kompozici, jsou relativně svébytné, ovlivňují vznik, podobu a účinky klimatu. Používáme tento termín proto, že není vždy dosti dobře možno odlišit a přesně popsat příčiny a následky sledovaných jevů. Mezi determinant patří:

1. Zvláštnosti školy:

- typ školy, její zaměření (základní školy, gymnázia, střední odborné školy),
- pravidla školního života (školní řád, vyžadované dodržování a sankce),

2. Zvláštnosti vyučovacích předmětů a pedagogických situací:

- např. laboratorní, dílenské práce

3. Zvláštnosti učitelů:

- osobnost učitele
- učitelem preferované pojetí výuky a vzdělávání, z něhož vychází jeho styl výuky

4. Zvláštnosti školních tříd:

- učitel a třída; školní třída jako celek; skupiny ve třídě

5. Zvláštnosti žáků:

- žák jako člen třídy, resp. skupiny v ní
- žák jako individuální osobnost

Prvky neboli faktory, které se podílí na tvorbě třídního klimatu, můžeme rozdělit do tří skupin:

1. Faktory související s jednotlivcem (žákem, učitelem), např. jeho spokojenost, nezávislost, spontánnost, podřídivost, apod.,
2. Sociálně psychologické faktory třídy, např. soudržnost třídy (zda drží pohromadě, a to i v náročných situacích), možnost uplatnění všech žáků ve třídě, soutěživost, konfliktnost třídy, resp. skupin žáků nebo i jednotlivců, diferencovanost třídy, atd.,

3. Pedagogicko-psychologické faktory, např. variabilita učebních činností žáků, organizovanost třídy, jasnost „pravidel“ hry, učitelova snaha pomoci žákům, zaměřenost úkolů a jejich obtížnost, praktičnost zaměření výuky, orientovanost výuky na „objevování“, učitelovo řízení třídy, apod. (Švec, 1997, s.71)

2.6 Současné přístupy k šetření klimatu

Čapek (2010) podle Laška (2008) uvádí následující přehled přístupů k měření klimatu:

Sociometrický přístup

Objekt studia - školní třída, ne učitel

Zájem badatele - strukturování třídy, vývoj sociálních vztahů

Diagnostická metoda - např. sociometricko-ratingový dotazník (SORAD).

Organizačně-sociologický přístup

Objekt studia - třída jako organizační jednotka a učitel jako řídicí pracovník

Zájem badatele - rozvoj týmové práce v hodině

Diagnostická metoda - standardizované pozorování průběhu pedagogické interakce

Interakční přístup

Objekt studia - školní třída a učitel

Zájem badatele - interakce mezi žáky a učitelem během vyučovací hodiny

Diagnostická metoda - standardizované pozorování, metody interakční analýzy typu tužka-papír, později metody počítačové, audiovizuální nahrávky interakce

Pedagogicko-psychologický přístup

Objekt studia - školní třída a učitel

Zájem badatele - spolupráce ve třídě, kooperativní učení v malých skupinách

Diagnostická metoda - např. posuzovací škála Classroom Life Instrument (CLI)

Školně-etnografický přístup

Objekt studia - školní třída, učitelé a celý přirozený život školy

Zájem badatele - fungování klimatu, vnímání, hodnocení a jeho popsání aktéry
- sociokulturní konstruování klimatu

Diagnostická metoda - zúčastněné pozorování (pobyt badatele ve škole po určitou dobu)

Vývojově-psychologický přístup

Objekt studia - žák jako osobnost a školní třída jako sociální prostředí, v němž se má osobnost rozvíjet

Zájem badatele - ontogeneze žáků v období prepuberty a puberty

Diagnostická metoda - soubor různorodých diagnostických metod

Sociálně-psychologický a environmentalistický přístup

Objekt studia - školní třída jako prostředí pro učení, žáci a vyučující působící v této třídě

Zájem badatele - aktuální a preferovaná podoba klimatu

Diagnostická metoda - posuzovací škály, které vyplňují sami aktéři

2.7 Výzkumné metody pro měření klimatu

Pro měření klimatu třídy můžeme využít několik metodologických přístupů a technik. „*Termín metodologie je řeckého původu (methodus = cesta za něčím) a označuje teorii metody. Předmětem metodologie jsou obecné teoretické problémy postupů a prostředků vědeckého poznání a zákonitostí vědeckého poznání jako tvůrčího procesu. Vědecké poznání uplatňuje přísné vědecké postupy a usiluje o soustavné vědění*“ (Somr, 2012, s.16).

Výzkumné metody můžeme rozdělit na kvantitativní a kvalitativní.

Kvantitativní výzkum popisuje jevy pomocí proměnných (znaků). Výsledkem je omezený obsah informací u velkého počtu jedinců. Nazýváme ho „řečí přesných čísel“, využívá se ve statistice. Typickou metodou je dotazník, který má přesné hypotézy, otázky a výroky.

Kvalitativní výzkum upřednostňuje otevřené a nestrukturované výzkumné plány. Získáme mnoho informací o velmi malém počtu jedinců. Kvalitativní metodou je například rozhovor, pozorování.

Při zkoumání školního klimatu lze využít oba typy výzkumu (Čapek, 2010).

2.7.1 Pozorování

Je přímá kvalitativní metoda. Velkou výhodou této metody spatřujeme v tom, že sledované jevy nejsou získávány zprostředkovaně (skrze jinou osobu). Urbánek (2007, s.76) uvádí: „*Tato přednost se však právě při výzkumu klimatu jeví být spíše specificky problematická. Rizikem pozorování při diagnostice klimatu je „vnější“ pohled na sledovanou realitu, přičemž klima je ale více „vnitřní“ povahy, jak vyplývá z vymezení a chápání klimatu.*“

Rozlišujeme metodu standardizovaného, nestandardizovaného a zúčastněného pozorování. Je třeba rozlišovat tyto metody, jelikož jejich výsledky nejsou na stejné úrovni a stejné kvality. Nestandardizované pozorování není pro měření třídního klimatu příliš vhodné, jelikož spíše odhaduje celkový dojem o klimatu třídy. Standardizované pozorování je přínosnější v tom, že se opírá o konkrétní komponenty klimatu, které jsou již pozorovatelné. Metodu zúčastněného pozorování může provádět učitel, nejlépe na prvním stupni, jelikož je v pravidelném a intenzivním kontaktu se svými žáky. Stává se součástí většiny sociálních procesů, které uvnitř třídy probíhají.

2.7.2 Rozhovor

Patří k vhodným prostředkům šetření klimatu. Je to další druh kvalitativní metody, která je velice vhodná hlavně u malých žáků v prvních a druhých třídách. Vyplňování dotazníku není v tomto věku na místě, na otázky v rozhovoru mohou odpovídat i nonverbálně, v čemž je spatřována výhoda.

2.7.3 Analýza školních nebo žakovských dokumentů

K zajímavým metodám patří analýza (specifických) školních nebo žakovských dokumentů. Řadíme mezi ně slohové práce dětí, výkresy, školní časopis nebo kroniku školy, aj. Tyto zdroje informací považujeme za velmi cenné. Nemusí být však vždy příliš konkrétní, a proto se doporučuje využít tuto metodu spíše jako doplňkovou.

2.7.4 Dotazování

Pro učitele užitečnou a přístupnou metodou je dotazování. Dotazník řadíme mezi kvantitativní metody a je pro měření klimatu ve třídě velmi dobře využitelný. Má řadu kladů – jednoduchost, hromadný sběr dat. Hlavní přednost dotazníkového nástroje spočívá ve využívání subjektivních výpovědí aktérů.

Dotazování, při kterém jsou zjišťovány vztahy v komunitě, může být realizováno též sociometrickými technikami. Jejich výhodou je citlivost a adresnost měření interpersonálních vztahů ve skupině, nevýhodou nemožný přehledový pohled na charakteristiky skupiny jako celku. Pro potřeby měření klimatu jsou proto používanější posuzovací škály, kterých je v zahraničí k dispozici velké množství. Na rozdíl od sociometrického šetření umožňují tyto škály (dotazník klimatu) zjištěná data dále statisticky zpracovávat, vzájemně jednotlivá subklimata porovnávat, komparovat

opakovaná měření, zjišťovat úroveň jednotlivých složek klimatu apod. (Urbánek 2007). Pro měření sociálního klimatu ve třídě je možno využít různé druhy dotazníků:

Dotazník „Naše třída“

Tento dotazník je jeden z mnoha dotazníků, které vytvořili sami učitelé. Byl připraven učiteli Základní školy praktické ve Zlíně. Určen je nejmenším žákům a je doplněn i volbou kreseb. Ve verzi pro třetí až pátou třídu jsou ještě přidány další otázky. Pozor na záměnu s dotazníkem MCI, který se také někdy označuje „Naše třída“.

Dotazník B3 a B4

Tyto dotazníky vytvořil Richard Braun pro diagnostiku vztahů v třídním kolektivu. V poradenské i výzkumné praxi jsou již dobře zavedené. Otázky dotazníku B4 slouží pro diagnostiku vztahů v třídním kolektivu, nástroj B3 je určen k posouzení vlastního zapojení do třídního kolektivu. Nástroje se mohou i vzájemně doplňovat.

Dotazník MCI

Patří k velmi oblíbeným dotazníkům. Metoda MCI je určena pro žáky třetích až šestých tříd. Udává hodnoty pěti položek třídního klimatu: spokojenost ve třídě, třenice ve třídě, soutěživost, obtížnost učení a soudržnost třídy. Tato metoda má dvě formy: aktuální a preferovanou. Aktuální se zaměřuje na současný stav třídy, preferovaná poukazuje na přání žáků v jednotlivých oblastech.

Dotazník CES

Nástroj je určen žákům sedmých až devátých tříd základních škol a studentům prvních až čtvrtých ročníků středních škol. Dotazník rychle a přesně změří tyto složky třídního klimatu: angažovanost žáka a jeho zaujetí školní prací, vztahy mezi žáky ve třídě, učitelovu pomoc a podporu, orientaci žáků na úkoly, pořádek a organizovanost, jasnost pravidel. Nástroj má aktuální a preferovanou formu.

Dotazník KLIT

Metoda je zaměřena hlavně na tyto tři prvky školní třídy: suportivní (podpůrné, kooperativní) klima, motivace k negativnímu školnímu výkonu, sebeprosazení. Je

doporučeno vyhodnotit dotazník individuálně, výsledky celé třídy nejsou příliš užitečné, jak uvádí Čapek (2010, s.126) podle Laška (2008).

Dotazník SCCQ

Je zamýšlen hlavně pro vyšší ročníky základních škol a pro střední školy. Tento nástroj vytvořili Blank a Kershaw v roce 1998. Dotazník je poměrně stručný, ale jeho výsledky jsou jasně čitelné. Doporučuje se směřovat otázky k jednomu předmětu.

Dotazník LEI

Tento nástroj je otcem dotazníku MCI, který vznikl jeho zjednodušením. Dotazník LEI obsahuje 105 sdělení, 7 pro každou z 15-ti položek, které popisují typickou školní třídu. Student zde vyjadřuje stupeň souhlasu či nesouhlasu s každým výrokem na čtyřbodové stupnici: výrazně nesouhlasím, nesouhlasím, souhlasím, výrazně souhlasím. Nástroj má dvě hlavní použití: ukázat subjektivní vnímání jednotlivce nebo celé skupiny (Čapek, 2010).

2.8 Možnosti ovlivňování sociálního klimatu

Předcházející kapitoly pojednávají o možnostech měření a o zjišťování klimatu ve třídě. Shrnutí jsme používané metody, vyhodnocením používaných metod dojdeme k určitým výsledkům. Přijde na řadu otázka, zda je klima ve třídě možné nějak změnit či ovlivnit.

Celosvětové zkušenosti naznačují, že klima třídy se dá ovlivňovat – nikoli však stejnou měrou ve všech jeho složkách, nikoli rychle a nikoli bez spolupráce všech aktérů. Jde o záležitost dlouhodobou, trvající řádově měsíce. Mareš uvádí postup vedoucí ke změně, který může mít řadu etap, např.:

1. Zjistit přání žáků (případně přání učitelů) týkající se sociálního klimatu dané třídy.
2. S nejméně týdenním odstupem zjistit aktuální stav klimatu, a to z pohledu žáků, případně z pohledu učitelů.
3. Zjistit, ve kterých proměnných se nejvíce liší přání žáků od jejich aktuálního vnímání skutečnosti. Pokud byli dotazováni též učitelé, porovnat jejich přání s jejich pohledem na aktuální stav klimatu. Největší rozdíly naznačují oblasti, v nichž by si sami aktéři přáli změnu klimatu ve třídě.

4. Jsou-li k dispozici údaje od žáků i od učitelů působících v této třídě, vyplatí se porovnat rozdíly v přání učitelů a žáků i rozdíly ve vnímání aktuálního stavu učiteli i žáky. Může to vypovídat o nedorozuměních mezi učiteli a žáky, která začínají různým viděním týchž jevů ve třídě.
5. Rozhodnout o oblastech, v nichž by bylo třeba klima třídy rozhodně změnit k lepšímu, a vytipovat oblasti, kde je třeba alespoň udržet dosavadní stav.
6. Promyslet pedagogické postupy, které by dovolily zlepšit klima výuky. Každá proměnná vyžaduje poněkud odlišný postup. Zde je několik námětů:
 - **vztahy mezi žáky ve třídě:** snažit se, aby soudržnost třídy vzrůstala a celkově převažovala pozitivní orientace třídy; organizovat akce mimo třídu i mimo školu, aby se žáci a učitelé poznali v jiných sociálních kontextech, než je vyučování; zařazovat do výuky situace, kdy žáci musí spíše spolupracovat než soutěžit; kromě hromadných forem výuky citlivěji využívat učení ve dvojicích a skupinové vyučování, připravovat úlohy, které lze řešit ve skupinách; vést žáky k tomu, aby uměli vhodným způsobem řešit mezilidské konflikty; cíleně eliminovat ze života třídy projevy agrese, šikanování apod.
 - **zájem o průběh výuky:** učinit vyučování pro žáky zajímavější; zařazovat úlohy ukazující praktickou užitečnost učiva; zadávat žákům témata, která je vedou k překračování školního kontextu, k navazování kontaktů s dalšími lidmi (specialisty v určitém oboru, rodiči spolužáků, sociálními pracovníky, atd.); saturovat u žáků potřeby kompetence, potřeby autodeterminace – sebeurčení, sebeuplatnění;
 - **klid a pořádek ve třídě:** žáci se rádi baví o přestávkách, ale většina z nich si přeje, aby, když mají chuť se učit, měli klid na práci a mohli se soustředit; během vyučování může být veselo, ale je potřeba postupně odstraňovat cílené rušení výuky (ať se týká provokování učitelů nebo provokování spolužáků).
7. Provádět cílené zásahy do klimatu třídy, a to tak, že se současně intervenuje ve třídě i v učitelském sboru. Je třeba pozorovat reakce učitelů i žáků, průběžně vyhodnocovat účinnost zásahů a zásahy případně modifikovat.
8. Intervence musí být adresné, citlivé, systematické a dlouhodobé. Nelze očekávat změny k lepšímu v řádu dnů, ale spíše měsíců.
9. Vyhodnotit účinnost zásahů pomocí některého dotazníku a současně pomocí rozhovorů se žáky i učiteli.

10. Zjišťovat, nakolik jsou dočasné změny zafixované, a podporovat snahu udržet dlouhodobý charakter změn k lepšímu (Mareš, 2001, s.578 – 579).

Z pohledu Švece (1997, s.75) se diagnostika klimatu školní třídy může stát východiskem hlubší sebereflexe pedagogické komunikaci učitele se žáky a třídou.

Doporučuje při ovlivňování klimatu postupovat v těchto krocích:

- vybrat faktory, které je vhodné udržet na stávající úrovni, a faktory, které chceme zlepšit
- promyslet pedagogické postupy, jimiž lze změn dosáhnout (např. více se o žáky zajímat, lépe je poznat, zjistit, jaké mají problémy v učení apod.)
- realizovat zásahy do klimatu třídy; citlivě, dlouhodobě a systematicky a podle potřeby zvolené postupy upravujeme (např. více se žáky diskutujeme, nabídneme účinné učební postupy)
- zjistit účinnost zvolených zásahů, pokusíme se vyhodnotit směr i velikost změn

Z uvedených poznatků lze konstatovat, že je mnoho postupů, jak lze klima ve třídě ovlivňovat. Každá třída je ovšem naprosto odlišná sociální skupina, a proto nebudou pro každou třídu platit naprosto totožné parametry. Učitel musí sám zvážit, které metody budou pro jeho třídu vhodné, postupovat systematicky, zvolené postupy případně upravovat a přizpůsobovat.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

Výzkum byl po dohodě s vedoucím bakalářské práce následně upraven. Z časových důvodů a z náročnosti získávání dat, se ukázalo, že samotný výzkum je natolik náročný, že nebylo možné přistoupit ke komparaci začlenění žáků z malotřídních škol do stávajícího školního kolektivu. Tuto myšlenku opouštím a vrátím se k tomuto tématu v magisterské práci.

3.1 Cíl výzkumu

Cílem práce je provést komparaci sociálního klimatu ve vybraných třídách a zjistit, jak se mění sociální klima školní třídy v souvislosti s přechodem na druhý stupeň základní školy.

3.2 Formulace předpokladů

Předpoklad č. 1: V pátém ročníku bude celkově pozitivnější klima než v šestém ročníku.

Předpoklad č. 2: Na školách s menším počtem žáků převládá ve třídách pozitivnější klima.

3.3 Místo výzkumu

Výzkum byl proveden na těchto základních školách:

ZŠ a MŠ Jesenice u Sedlčan

Jedná se o státní školu malotřídního typu pro 120 žáků. Výuka probíhá podle školního vzdělávacího programu Drak. Škola se nachází v okrese Příbram.

ZŠ a MŠ Sedlec – Prčice

Patří ke státním školám. Navštěvuje ji 249 žáků z 36-ti spádových obcí, což je považováno za raritu ve Středočeském kraji. Škola spadá pod okres Příbram. Žáci se učí podle školního vzdělávacího programu Spolu za poznáním a věděním.

ZŠ Votice

Je státní škola s družinou v okrese Benešov. Školu navštěvuje 442 žáků. Výuka probíhá podle školního vzdělávacího programu pro základní vzdělání ZŠ Votice s motivačním názvem „Škola pro 21. století“.

1. ZŠ Sedlčany

Je státní škola s družinou a s klubem pro 750 žáků. Výuka probíhá podle ŠVP.

3.4 Výzkumný vzorek

Respondenty pro výzkum byli žáci z pátých a později ze šestých tříd z výše uvedených škol. Prvního šetření se zúčastnilo celkem 141 žáků, druhé šetření absolvovalo 135 žáků. Jelikož byly dotazníky zadávány s poměrně velkým časovým odstupem, nepodařilo se zajistit stejný počet respondentů při obou šetřeních. Navíc počet žáků při prosincovém snímání dotazníků byl ovlivněn příchodem nových žáků z malotřídních škol nebo naopak odchodem žáků na víceletá gymnázia. Při celkovém vyhodnocování se tedy vycházelo z průměru.

3.5 Popis vlastního výzkum

Po důkladném prostudování dostupné literatury jsme se rozhodli, že pro náš výzkum použijeme dotazníkovou metodu, a to konkrétně dotazník MCI. Tento dotazník je jeho autory určen pro tuto věkovou skupinu a je velmi často využíváný. Skládá ze dvou částí – aktuální a preferované (podrobnosti k dotazníku uvádíme v další kapitole „Použité metody“). Bylo také důležité zvážit, které období bude pro provedení šetření nejvhodnější. Výzkum byl rozvržen následovně:

První šetření – květen až červen 2011

Druhé šetření – prosinec 2011

Nejprve jsme si připravili seznam základních škol, na kterých by mohl být výzkum proveden. Vybrali jsme školy s různým počtem žáků a upřednostnili základní školy v okolí mého bydliště. Následovalo zjištění kontaktů na zástupce vedení vybraných

škol, kde byla v polovině května minulého školního roku na základě žádosti dohodnuta možnost uskutečnění výzkumu pro naši bakalářskou práci. Ve všech případech jsme se setkali s kladnou odpovědí. Vysvětlili jsme situaci, jak by měl výzkum probíhat a čeho se bude týkat. Nejvhodnější způsob provedení výzkumu by samozřejmě byl, kdybychom mohli všechny vybrané školy osobně navštívit a dotazníky v pátých třídách si zadat osobně. Ukázalo se však, že z časových důvodů je to velmi náročné a poměrně komplikované, jelikož také vyučují na základní škole a čas vhodný pro zadání dotazníku je právě čas výuky. Složitost situace také spočívá v tom, že vzorek našeho výzkumu je poměrně obsáhlý a šetření nejsou jednorázová, nýbrž následují po určitém časovém období.

Poté jsme se informovali, jak je možné výzkum realizovat a zda je možné ho provést prostřednictvím učitelů oslovených škol. V případě, že bude nutné zadat dotazníky osobně, bychom tento požadavek samozřejmě akceptovali. Před přistoupením k realizaci výzkumu byly pro přípravu dostatečného množství dotazníků zjištěny přesné počty žáků v pátých třídách.

Na většině ze zvolených škol nám se sejmутím dotazníků pomohli sami učitelé, kterým jsme dotazníky osobně předali a podrobně vysvětlili postup, jak s nimi pracovat. Na Základní škole ve Voticích nás pan ředitel požádal, abychom si výzkum provedli osobně. Obě páté třídy jsme tedy navštívili, žákům podrobně vysvětlili situaci a požádali je o vyplnění dotazníků. Na všech školách jsme zároveň požádali o možné následné šetření v budoucích šestých třídách. Ve většině případů se podařilo sejmout dotazník ještě koncem května. Na některých školách proběhlo šetření až začátkem června, protože v květnovém termínu probíhaly výlety žáků nebo jejich různé zahraniční pobyty. Tímto způsobem jsme získali první data pro náš výzkum.

Stejným způsobem jsme na uvedených základních školách zadali tytéž dotazníky v prosinci a získali tak další potřebná data.

3.6 Použité metody

Jak bylo již zmíněno v předchozí kapitole, pro tento výzkum byl zvolen dotazník MCI.

Dotazník MCI

Jeho autory jsou Australané B. J. Fraser a D. L. Fischer (1986). Dotazník je určen pro žáky třetích až šestých tříd základní školy a vznikl zjednodušením rozsáhlejšího dotazníku LCI (Learning Environment Inventory), který se používá pro žáky středních škol (Fraser, Anderson, Walberg, 1982). Českou verzi dotazníku se svolením autorů připravil a v našich podmínkách vyzkoušel J. Lašek (1988). Tuto verzi dotazníku přebíráme pro náš výzkum (Čapek 2010, s.292 – 293).

Dotazník umožňuje posoudit sociální klima třídy podle pěti hledisek - proměnných:

1. **Spokojenost ve třídě** – zjišťuje se vztah žáků ke své třídě, míra uspokojení, pohody (otázky č. 1, 6, 11, 16, 21).
2. **Třenice ve třídě** – zjišťují se komplikace ve vztazích mezi žáky, míra a četnost napětí, sporů, rvaček a nevhodného sociálního chování (otázky č. 2, 7, 12, 17, 22).
3. **Soutěživost ve třídě** – zjišťují se konkurenční vztahy mezi žáky ve třídě, míra snahy po vyniknutí, prožívání školních neúspěchů (otázky č. 3, 8, 13, 18, 23).
4. **Obtížnost učení** – zjišťuje se, jak žáci prožívají nároky školy, nakolik se jim zdá učení obtížné (otázky č. 4, 9, 14, 19, 24).
5. **Soudržnost třídy** – zjišťují se přátelské a nepřátelské vztahy mezi žáky, míra pospolitosti dané třídy (otázky č. 5, 10, 15, 20, 25).

Navíc má tato metoda dvě formy: aktuální a preferovanou. Aktuální forma odráží současný stav, preferovaná forma ukazuje přání žáků v jednotlivých oblastech. Mezi otázkami jsou rozdíly ve formulaci, např.:

- Aktuální forma: V naší třídě baví děti práce ve škole.
- Preferovaná forma: V naší třídě by měla děti bavit práce ve škole.

Jak lze dotazník použít

1. Popis reálného stavu ve třídě.
2. Porovnání názoru žáků a učitelů na klima školní třídy.
3. Porovnat aktuální a preferované klima.
4. Použít dotazníku k měření účinnosti promyšleného zásahu do výuky.
5. Porovnat klima, na jehož vytváření se podílejí vynikající a průměrní učitelé.

K zjištění reálného stavu jsem ve výzkumu použila popis dle bodu č.1.

Pokyny k zadání dotazníku

Před vyplňováním dotazníku by měl zadávající (zpravidla učitel) sdělit žákům ve třídě jednotné pokyny pro vyplnění. Vyplňování dotazníku trvá v průměru 15 až 20 minut.

Každý žák by měl odpovídat jen sám za sebe. Není vhodné, aby se žáci mezi sebou radili, jakou odpověď mají zvolit. Důležité je, jak určitý žák svou třídu vidí, jak její klima prožívá, ne k jaké odpovědi jej přemluvili spolužáci.

K zadání dotazníku lze využít přesných pokynů dle Laška (2001, s.89-91): „*Nejedná se o žádnou zkoušku, nejsou zde dobré a špatné odpovědi. Máte napsat, jaká je teď vaše třída, vaši spolužáci. (Nebo jaká by měla nebo neměla být vaše třída, vaši spolužáci. Tato část instrukce platí pro verzi MCI – Preferované). Každou větu si pořádně přečtete. Odpovídá se na ni buď Ano, nebo Ne. Pokud souhlasíte s tím, co je tam napsáno, uděláte kroužek kolem slova Ano, pokud nesouhlasíte, uděláte kroužek kolem slova Ne. Když se spletete nebo si odpověď rozmyslíte a chcete ji změnit, přeškrtnete křížkem tu, kterou chcete opravit a zakroužkujete to, co platí. Nezapomeňte nahoře vyplnit jméno, třídu, školu. Děkujeme vám*“

Při vyplňování dotazníku se mi osvědčilo dotazník dětem po jednotlivých větách předčítat, popřípadě průběžně vysvětlit význam vět. Usnadnilo to všem práci a také ušetřilo čas. Doporučila jsem tuto metodu všem učitelům, kde jsem nemohla sejmouti provádět osobně. Také jsem dotazník zadala žákům anonymně, jelikož sleduji třídu jako celek a chtěla jsem zachovat identitu žáků. Pokud bych prováděla měření pouze na naší škole, jméno bych vyžadovala, jelikož by bylo důležité pro následnou práci se třídou, pro možné ovlivnění a zlepšení klimatu.

Vyhodnocení dotazníku

Žákovské odpovědi Ano-Ne se převádějí na číselné hodnoty. V zásadě lze říci, že odpověď Ano se hodnotí třemi body, odpověď Ne jedním bodem. Pokud žák na určitou otázku neodpověděl vůbec, pokud zakroužkoval obě možnosti najednou anebo přeškrtnl obě možnosti, skóruje se odpověď dvěma body. U pěti vybraných otázek (č. 6, 9, 10, 16, 24) označených písmenem R se žákovské odpovědi skórují obráceně: za Ano je 1 bod, za Ne jsou 3 body. Vynechané nebo špatně vyplněné odpovědi se v tomto případě skórují také dvěma body.

Dotazník, jak už bylo uvedeno, zjišťuje pět proměnných: spokojenost, třenice, soutěživost, obtížnost a soudržnost. Na každou z těchto proměnných je položeno pět otázek, které jsou v dotazníku seřazeny tak, aby nešly bezprostředně za sebou. Hodnotu každé proměnné u jednotlivého žáka získáme tím, že sečteme počet bodů u příslušné pětice odpovědí. Tak např. pro obtížnost učení sečteme počet bodů, který jsme si připsali po skórování odpovědi u otázek č. 4, 9, 14, 19 a 24 (u odpovědi č. 24 v souladu s instrukcí obracíme skórování). Hodnota každé proměnné se pohybuje od pěti bodů (minimum) do patnácti bodů (maximum). Pokud žák nevynechá nějakou odpověď nebo se nesplete při vyplňování, vychází u každé proměnné zpravidla liché číslo. Tímto způsobem vypočítáme skóre pro všech pět proměnných u každého žáka zvlášť.

Údaje za celou třídu lze vypočítat dvojím způsobem. První způsob ignoruje problém, zda jsou získaná data rozložena „normálně“ a doporučuje běžný aritmetický průměr pro každou z pěti proměnných. Např. pro výpočet soutěživosti třídy sečteme hodnoty uváděné jednotlivými žáky a vydělíme počtem žáků, kteří dotazník vyplňovali.

Druhý postup počítá s tím, že názory žáků nemusejí být rozloženy „normálně“, mohou se přiklánět buď ke kladnému nebo k zápornému hodnocení třídy. Pak je výhodnější (a statisticky korektnější) seřadit všechny údaje o jedné proměnné, např. o soutěživosti třídy vzestupně podle hodnot, které jsme vypočítali u jednotlivých žáků. Hledaná střední hodnota bude ta, která je přesně uprostřed řady – nazývá se medián. Při lichém počtu žáků se tedy nic nepočítá a vybere se ta prostřední hodnota (např. při 35-ti žácích je mediánem hodnota osmnáctá v pořadí). Při sudém počtu žáků vyplňujících dotazník prostřední hodnota neexistuje; spočítá se jako aritmetický průměr dvou hodnot řady, které jsou nejbližší středu. Tj. při 40-ti žácích vyplňujících dotazník je mediánem aritmetický průměr dvacáté a dvacáté první hodnoty. Při výpočtu mediánu může nastat případ, kdy při řazení hodnot zjistíme, že dvě nebo více hodnot jsou číselně stejné. Nevadí to, řadí se za sebou jako samostatné hodnoty (Lašek 2001).

Interpretování výsledků

Čím vyšší hodnoty vycházejí u proměnných „spokojenost“ a „soudržnost“, tím lépe. Čím vyšší hodnoty vycházejí u proměnných typu „třenice“, „soutěživost“ a „obtížnost“, tím hůře. O ideálním klimatu svědčí vysoké hodnoty vypočtené za celou třídu u „spokojenosti“ a „soudržnosti“ a nízké hodnoty u „třenic“, „soutěživosti“ a „obtížnosti učení“. Neexistují normy pro běžnou českou třídu. Zjištěné hodnoty může učitel porovnat

s údaji J. Laška získané na vzorku 863 žáků z 24 tříd českých základních škol (viz tab. 1.) Vzorek zahrnuje školy na venkově, malých městech i velkých městech.

Tabulka č.1 : Orientační normy dotazníku „Naše třída“

	Aritmetický průměr za třídu			Medián za třídu	
	Aritmetický průměr	Směrodatná odchylka	Pásmo běžných hodnot	Medián	1. a 3. kvartil
Spokojenost	12,20	2,17	10,0-14,4	13	11-13
Třenice	9,97	3,11	6,9-13,1	9	7-13
Soutěživost	12,24	2,56	9,7-14,8	13	11-15
Obtížnost	8,67	2,46	6,2-11,1	9	7-11
Soudržnost	9,63	3,24	6,4-12,9	9	7-13

Zdroj: Lašek (2001, s.56)

3.7 Vlastní měření

3.7.1 Srovnání jednotlivých proměnných z květnového šetření

Zpracované výsledky měření uvádíme v tabulkách v kapitole „Přílohy“. Do následující tabulky jsme zanesli údaje týkající se aktuálního klimatu třídy, zjištěného dotazníkem MCI při prvním šetření v květnu 2011 u 141 žáků pátých tříd základních škol.

Tabulka č.2: Celkový přehled výsledků šetření - květen

Květen	Aktuální forma - aritmetický průměr				
	Proměnné				
Škola	spokojenost	třenice	soutěživost	obtížnost	soudržnost
Sedlec-Prčice 5.A	13,20	8,73	9,67	6,00	9,87
Sedlec-Prčice 5.B	12,00	11,70	11,90	7,75	9,00
Sedlčany 5.A	11,84	11,60	11,36	10,16	9,52
Sedlčany 5.B	11,00	7,68	12,73	6,55	10,68
Votice 5.A	9,78	13,17	12,56	9,61	6,78
Votice 5.B	11,91	9,82	12,59	7,05	9,91
Jesenice 5. třída	12,63	8,00	10,25	7,38	11,88

Z tabulky vyplývá, že se výsledky u všech pěti proměnných u uvedených škol liší, nenajdeme dvě školy se stejným výsledkem. Zde se potvrzuje předpoklad č.2: Na školách s menším počtem dětí (ZŠ Jesenice) vychází ve třídách pozitivnější klima.

Vyplývá to z následujících faktorů. ZŠ Jesenice vykazuje poměrně vysokou spokojenost a soudržnost třídy. Naopak třenice a soutěživost jsou poměrně nízké.

Tabulka č.3: Klima na školách s menším počtem žáků – květen

	Klima na školách s menším počtem žáků				
	spokojenost	třenice	soutěživost	obtížnost	soudržnost
Sedlec-Prčice 5.A	13,20	8,73	9,67	6,00	9,87
Sedlec-Prčice 5.B	12,00	11,70	11,90	7,75	9,00
Jesenice 5. třída	12,63	8,00	10,25	7,38	11,88
průměr.hodnoty	12,61	9,48	10,61	7,04	10,25

Tabulka č.4: Klima na školách s větším počtem žáků - květen

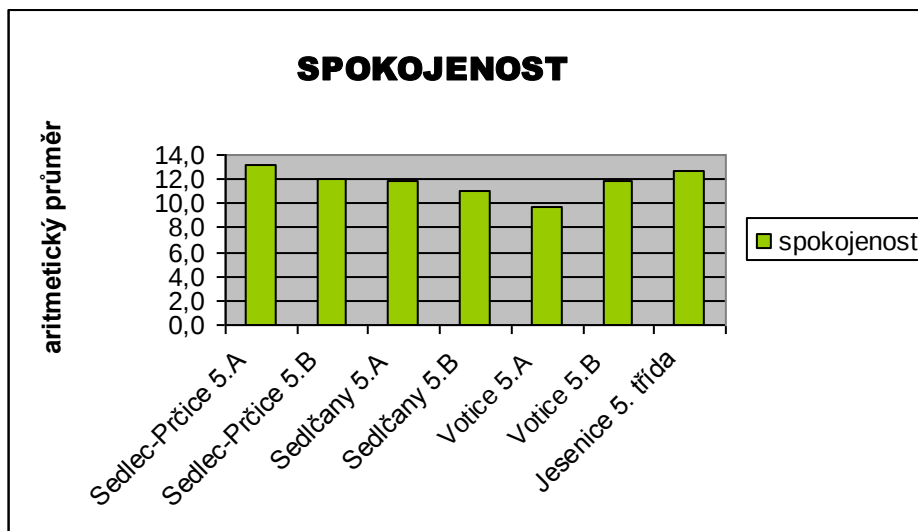
	Klima na školách s větším počtem žáků				
	spokojenost	třenice	soutěživost	obtížnost	soudržnost
Sedlčany 5.A	11,84	11,60	11,36	10,16	9,52
Sedlčany 5.B	11,00	7,68	12,73	6,55	10,68
Votice 5.A	9,78	13,17	12,56	9,61	6,78
Votice 5.B	11,91	9,28	12,59	7,05	9,91
průměr.hodnoty	11,13	10,43	12,31	8,34	9,22

Na základě průměrných hodnot u jednotlivých proměnných uvedených v tabulkách č.3 a č.4 můžeme konstatovat, že klima ve třídách na školách s menším počtem žáků je pozitivnější. Za školy s menším počtem žáků považujeme školy, které navštěvuje méně než 300 žáků. Usuzujeme tak především z proměnných „spokojenost“ a „soudržnost“, kde vyšly vyšší průměrné hodnoty u škol s menším počtem žáků. U proměnných „třenice“, „soutěživost“ a „obtížnost“ vychází průměrné hodnoty naopak nižší, což opět potvrzuje pozitivnější klima.

3.7.2 Dílčí výsledky – šetření květen

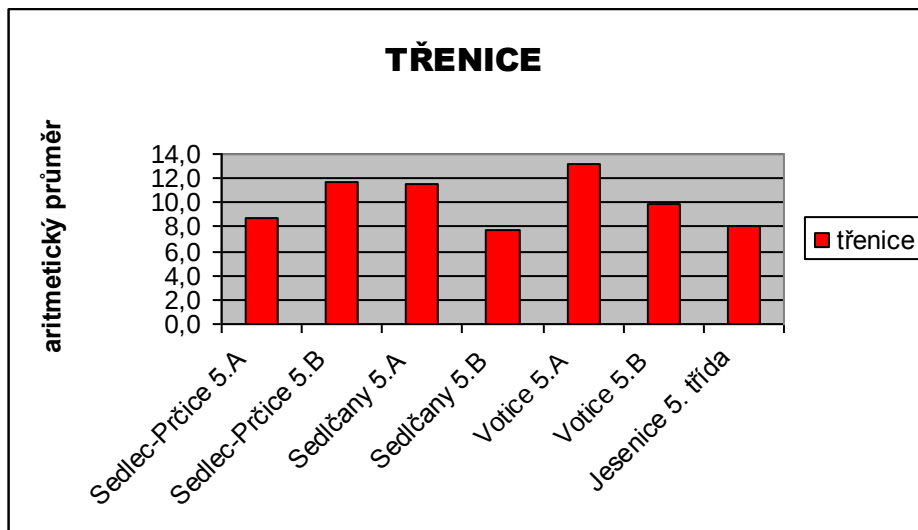
V následující části prezentujeme výsledky výzkumu a představujeme dílčí výsledky jednotlivých škol. Využíváme přehledných grafů, které stručně komentujeme. Nejprve uvádíme výsledky získané při květnovém šetření.

Graf č.2: Srovnání proměnné „Spokojenost“ – šetření květen

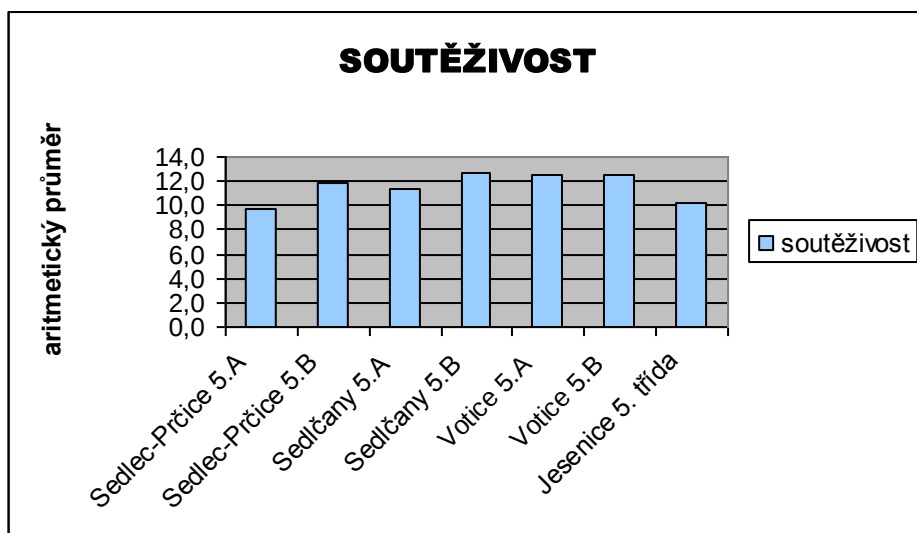
Spokojenost sledujeme jako obzvlášť významnou. Nejpozitivněji vychází na ZŠ Jesenice a v 5.A na ZŠ Sedlec-Prčice. Nejméně jsou spokojeni žáci z 5.A ze ZŠ Votice. Možnou příčinu nespokojenosti můžeme vypožorovat z následujících grafů. Na nespokojenost ve třídě upozorňují výsledky u proměnných „třenice“, „soutěživost“ a „obtížnost učení“.

Graf č.3: Srovnání proměnné „Třenice“ – šetření květen

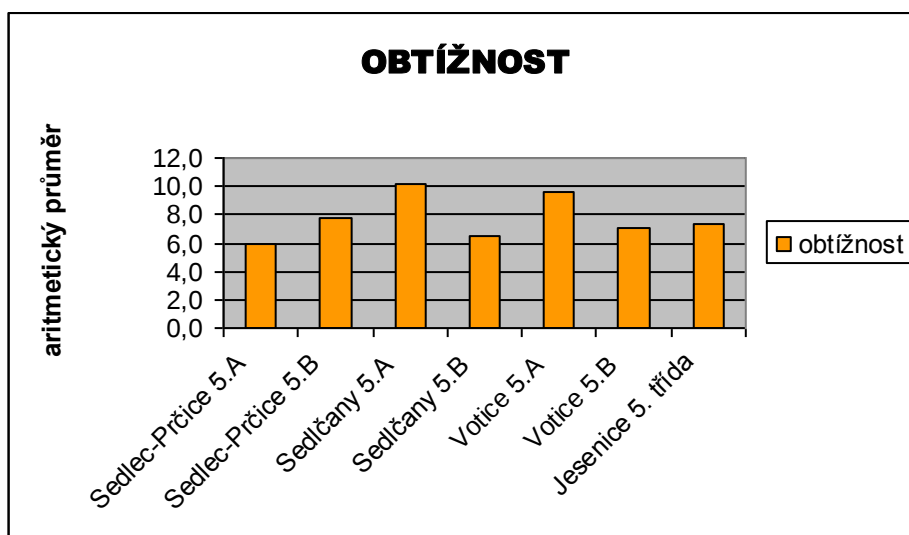
Nejvyšší průměr třenic jsme zaznamenali v 5.A ve Voticích, což nám potvrzuje nízkou spokojenost mezi žáky ve třídě. Naopak nízké třenice vychází u ZŠ Jesenice a 5.A v Sedlci. Tím můžeme objasnit poměrně vysokou spokojenost uvedenou v předchozím grafu. Velmi pozitivní výsledky také vychází v 5.B v Sedlčanech.

Graf č.4: Srovnání proměnné „Soutěživost“ – šetření květen

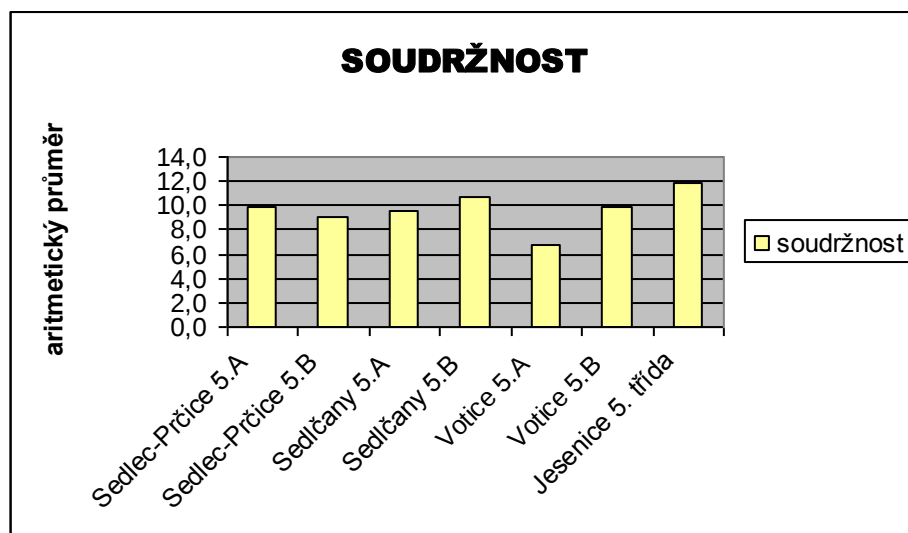
Nejnižší skóre u proměnné „soutěživost“ jsme zaznamenali v 5.A v Sedlci-Prčici a v Jesenici. Tento faktor opět přispívá ke spokojenosti žáků ve třídě. Nejvyšší průměrná hodnota „třenic“ se ukázala v 5.B v Sedlčanech a u obou tříd ve Voticích.

Graf č.5: Srovnání proměnné „Obtížnost“ – šetření květen

Za nejobtížnější považují učivo žáci v 5.A v Sedlčanech a v 5.A ve Voticích. Může to souviset s nespokojeností s vyučujícími nebo s vysokými nároky vyučujících. Ve votické třídě může tento faktor vypovídat i o nízké spokojenosti žáků ve třídě.

Graf č.6: Srovnání proměnné „Soudržnost“ – šetření květen

V soudržnosti třídy si opět nejlépe vede třída z Jesenice. Zde se potvrzuje předpoklad, že ve škole s malým počtem žáků jsou žáci spokojenější a drží více pohromadě. Nejnižší soudržnost se ukázala v 5.A ve Voticích. Tento výsledek potvrzuje vysoký průměr třenic a soutěživosti, což může ovlivnit právě soudržnost třídy.

3.7.3 Srovnání jednotlivých proměnných z květnového šetření

Další šetření jsme provedli na začátku prosince ve stejných třídách. Jednotlivá šetření uvádíme v kapitole „Přílohy“. Do následujících tabulek jsme zaznamenali údaje týkající se aktuálního klimatu třídy, zjištěného dotazníkem MCI při druhém šetření v prosinci 2011 u 135-ti žáků ze šestých tříd základních škol:

Tabulka č.5 : Celkový přehled výsledků šetření – prosinec

Prosinec	Aktuální forma - aritmetický průměr				
	Proměnné				
Škola	spokojenost	třenice	soutěživost	obtížnost	soudržnost
Sedlec-Prčice 6.A	13,25	9,13	10,38	6,38	9,63
Sedlec-Prčice 6.B	10,75	12,50	12,63	9,13	9,25
Sedlčany 6.A	12,53	9,32	9,21	8,21	8,89
Sedlčany 6.B	11,96	9,91	9,91	8,17	9,96
Votice 6.A	10,24	9,95	11,76	8,61	9,00
Votice 6.B	12,08	8,46	12,77	6,46	10,27
Jesenice 6. třída	12,57	9,29	11,43	9,29	11,14

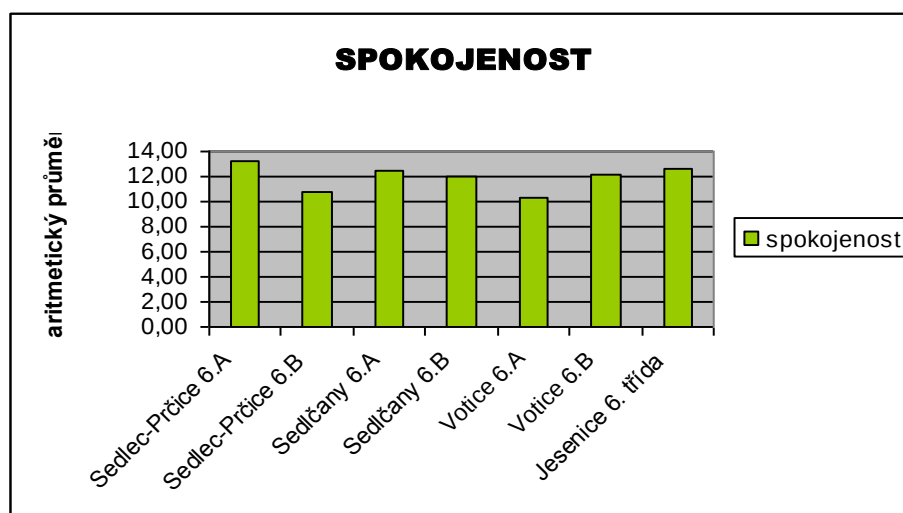
Tyto výsledky opět potvrzují předpoklad č.2. Na školách s menším počtem žáků vychází pozitivnější klima. Zaměříme se opět na nejméně početnou třídu v Jesenici, kde nám vychází poměrně vysoká spokojenost, vysoká soudržnost a nízké třenice. Nejméně

příznivé klima jsme zjistili v 5.B v Sedlci-Prčici, kde soudržnost a spokojenost je nižší. Třenice, soutěživost a obtížnost učení jsou vysoké.

3.7.4 Dílčí výsledky šetření – prosinec

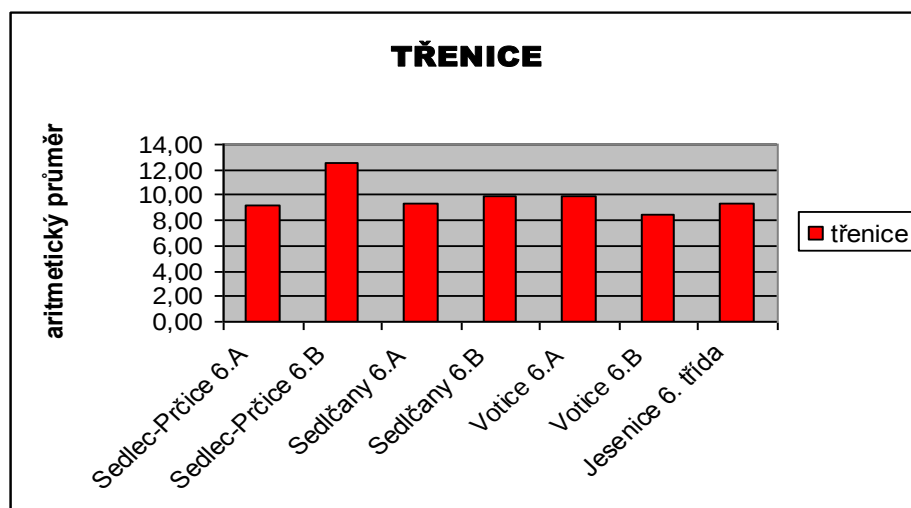
V této části prezentujeme dílčí výsledky výzkumu na jednotlivých školách z prosincového šetření.

Graf č.7: Srovnání proměnné „Spokojenost“ – šetření prosinec

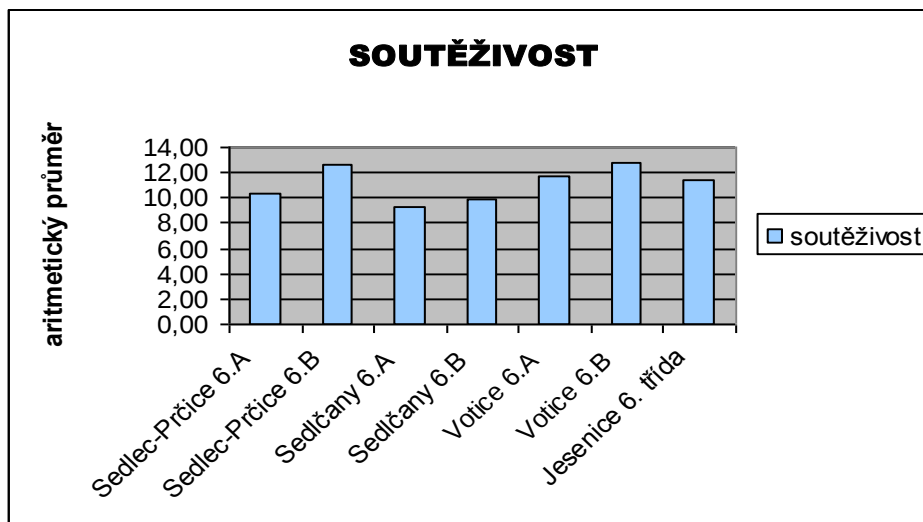
Velmi významný faktor „spokojenost“ vychází nejpozitivněji v 6.A v Sedlci-Prčici, v 6.A v Sedlčanech a v Jesenici. Z výsledků 6.A ve Voticích a 6.B v Sedlci-Prčici je vidět, že žáci nejsou ve třídě spokojeni. Podívejme se na další faktory, které nám spokojenost ovlivňují.

Graf č.8: Srovnání proměnné „Třenice“ – šetření prosinec

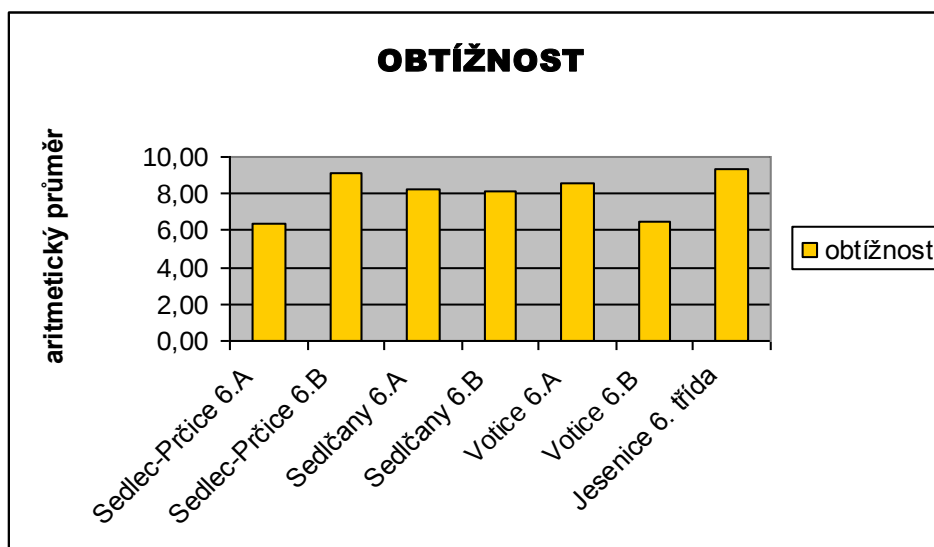
Z grafu č.8 vyplývá, že k největším třenicím dochází v 6.B v Sedlci-Prčici, což může vypovídat o nižší spokojenosti žáků ve třídě.

Graf č.9: Srovnání proměnné „Soutěživost“ – šetření prosinec

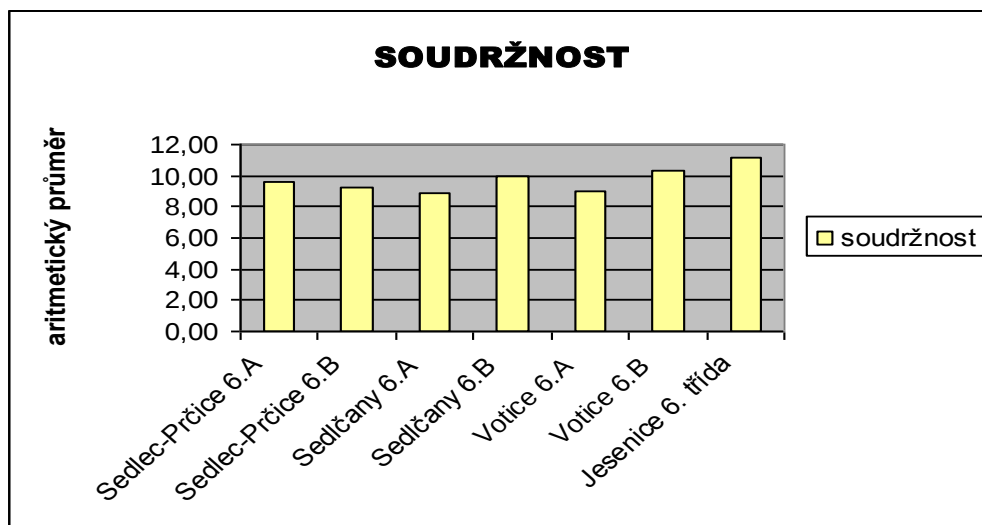
Vysoká soutěživost se ukazuje opět ve třídě 6.B v Sedlci-Prčici. Tento výsledek opět potvrzuje nízkou spokojenost žáků ve třídě. Velký průměr v soutěživosti byl také zjištěn v 6.B ve Voticích, ale v tomto případě není spokojenost tímto faktorem ovlivněna.

Graf č.10: Srovnání proměnné „Obtížnost“ – šetření prosinec

Nejvyšší obtížnost učení jsme zaznamenali na ZŠ v Jesenici a v 6.B v Sedlci-Prčici. Tento faktor může být ovlivněn vyššími požadavky na žáky ze strany učitelů při přechodu na druhý stupeň.

Graf č.11: Srovnání proměnné: Soudržnost“ – šetření prosinec

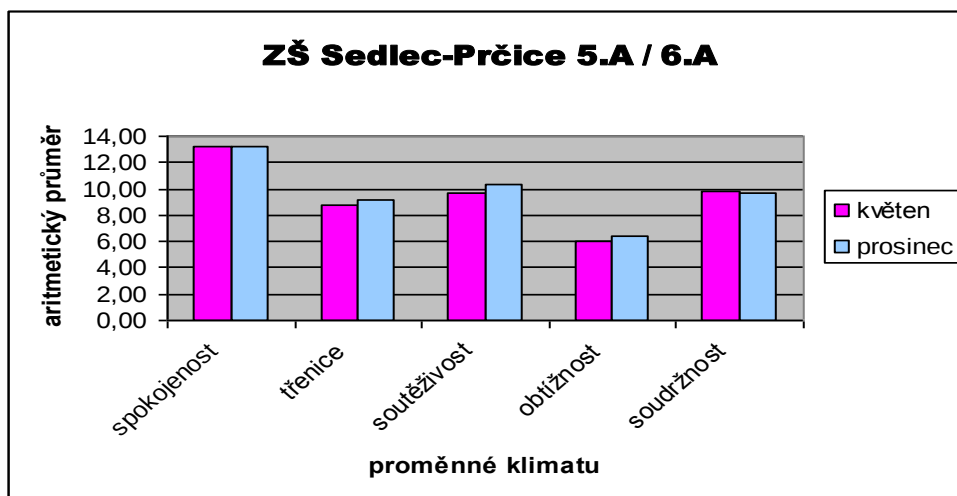

Nejpozitivnější hodnoty u proměnné „soudržnost“ třídy jsme zjistili v Jesenici. Vysoká soudržnost byla také naměřena v 6.B ve Voticích.

3.8 Porovnání změn sociálního klimatu při přechodu z prvního na druhý stupeň ZŠ

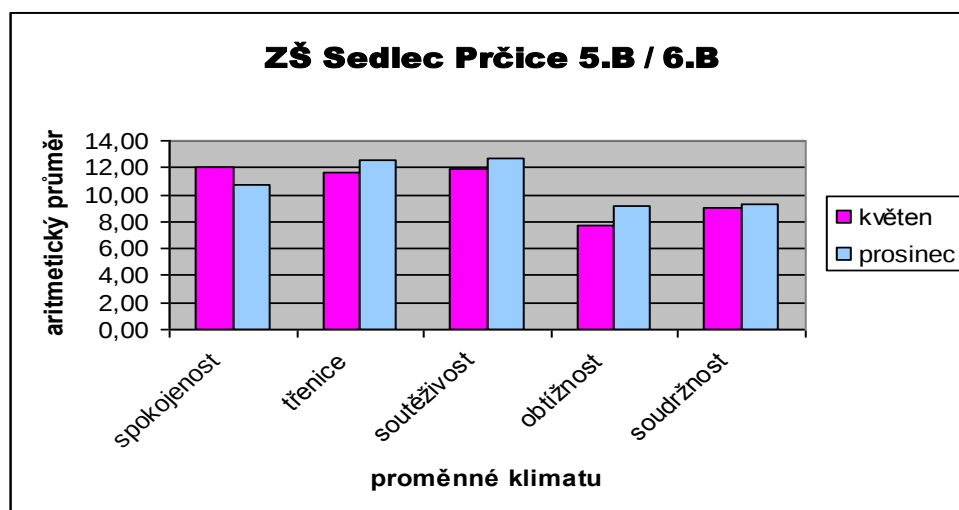
V následujících grafech uvádíme výsledky změny sociálního klimatu mezi měřeními v květnu a v prosinci u jednotlivých škol:

Graf č.12: Porovnání výsledků šetření v květnu v 5.A a v prosinci v 6.A na ZŠ Sedlec-Prčice

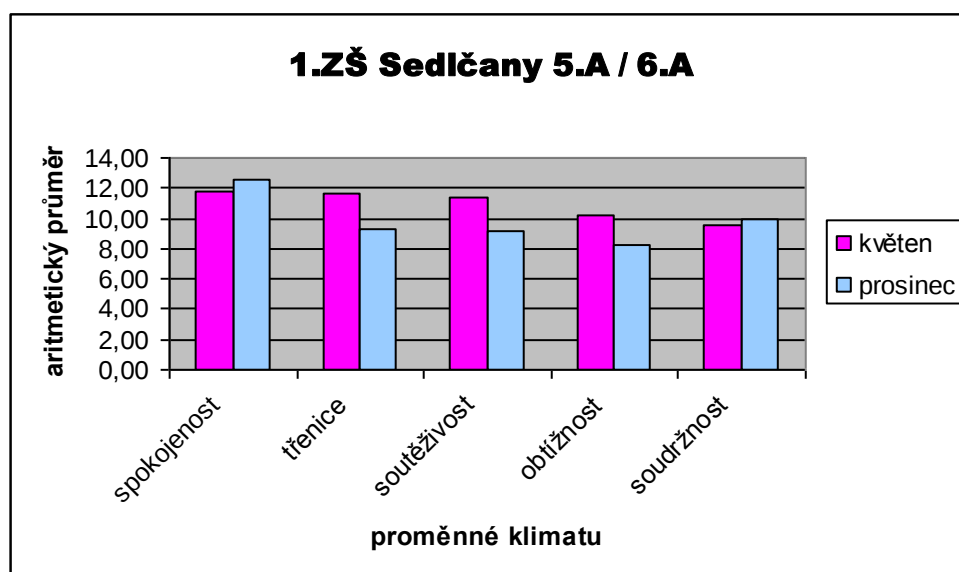
Z grafu č.12 vyplývá, že v této konkrétní třídě nedošlo k žádným významným změnám v sociálním klimatu. Výsledek ukazuje, že ve třídě vládne velká spokojenost, ač třenice, soutěživost a obtížnost se mírně zvýšily.

Graf č.13: Porovnání výsledků šetření v květnu v 5.B a v prosinci v 6.B na ZŠ Sedlec-Prčice

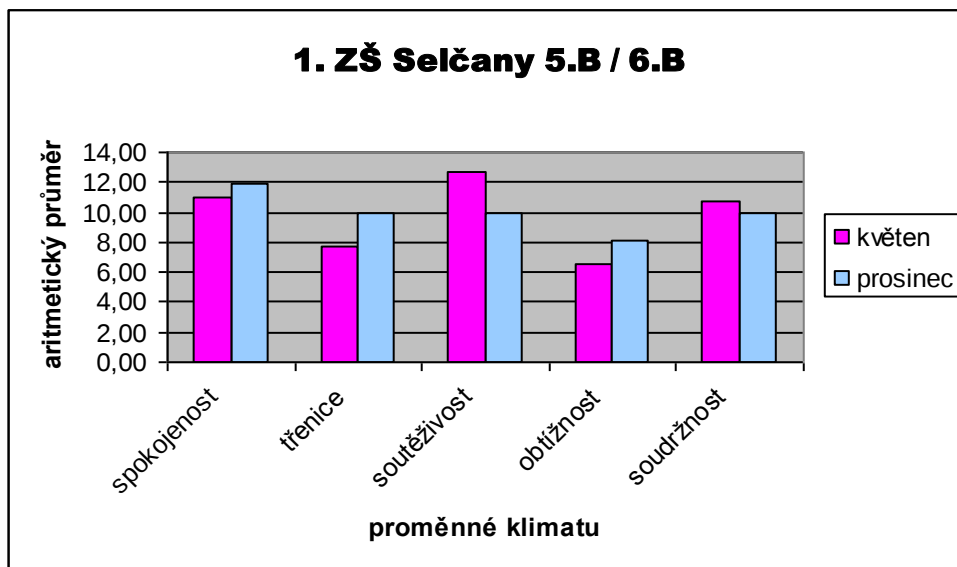
Z grafu je patrné, že spokojenost značně poklesla. Spokojenost žáků ovlivňují třenice, soutěživost a obtížnost učení. U těchto tří faktorů můžeme vyzorovat nárůst oproti květnovému šetření, což nám zhoršuje výsledné klima třídy.

Graf č.14: Porovnání výsledků šetření v květnu v 5.A a v prosinci v 6.A na ZŠ Sedlčany

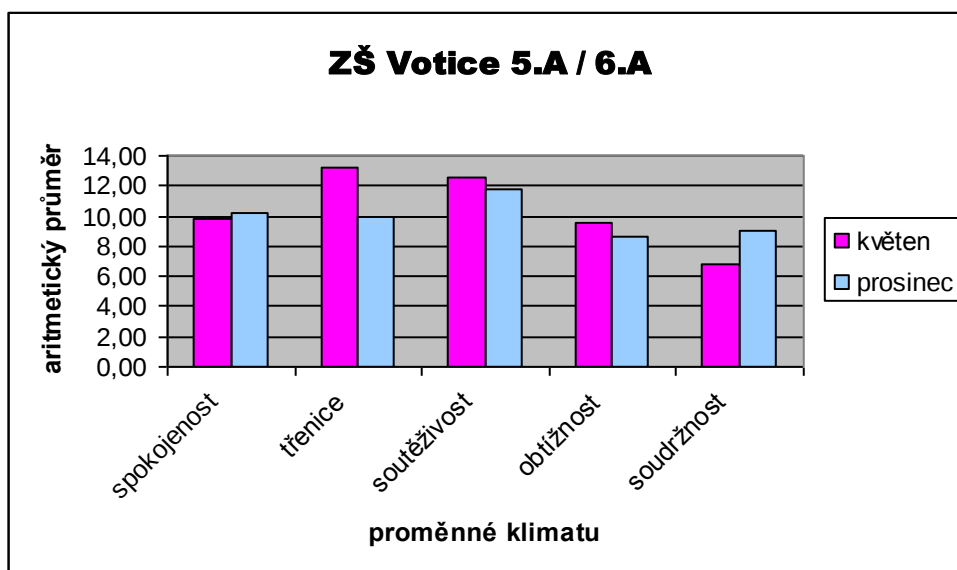
Přechodem žáků na druhý stupeň se v této třídě projevila větší spokojenost. Třída je spokojenější, jelikož se znatelně snížily třenice, soutěživost i obtížnost učiva. Snížení těchto faktorů zároveň mohlo napomoci ke zvýšení soudržnosti třídy.

Graf č.15: Porovnání výsledků šetření v květnu v 5.B a v prosinci v 6.B na ZŠ Sedlčany

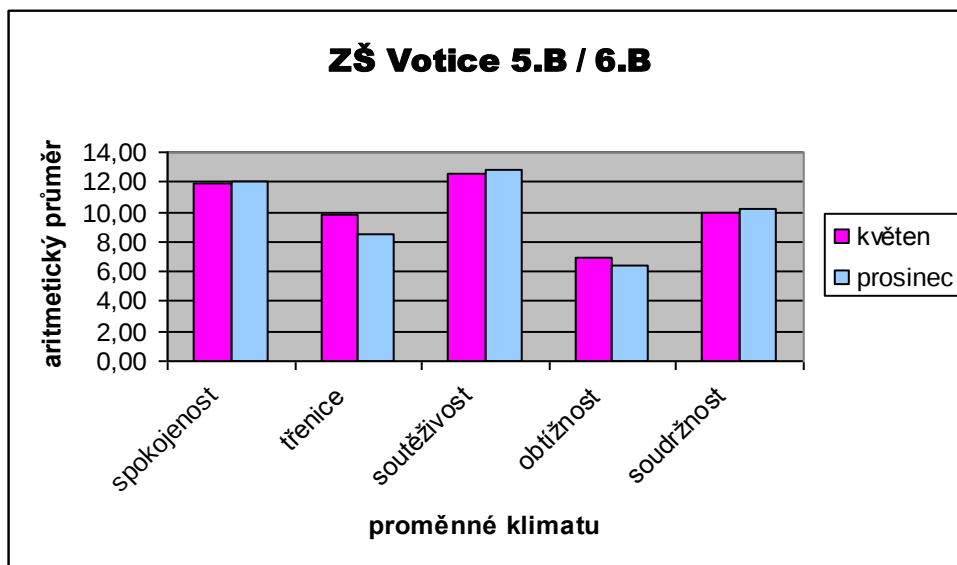
V této třídě se přechodem do šestého ročníku zvýšila spokojenost žáků. Faktory „třenice“ a „obtížnost učení“ jsou ovšem oproti květnovému šetření vyšší, nicméně spokojenost ve třídě narostla. Mezi žáky se snížila soutěživost, což k předchozímu zjištění pozitivně přispělo.

Graf č.16: Porovnání výsledků šetření v květnu v 5.A a v prosinci v 6.A na ZŠ Votice

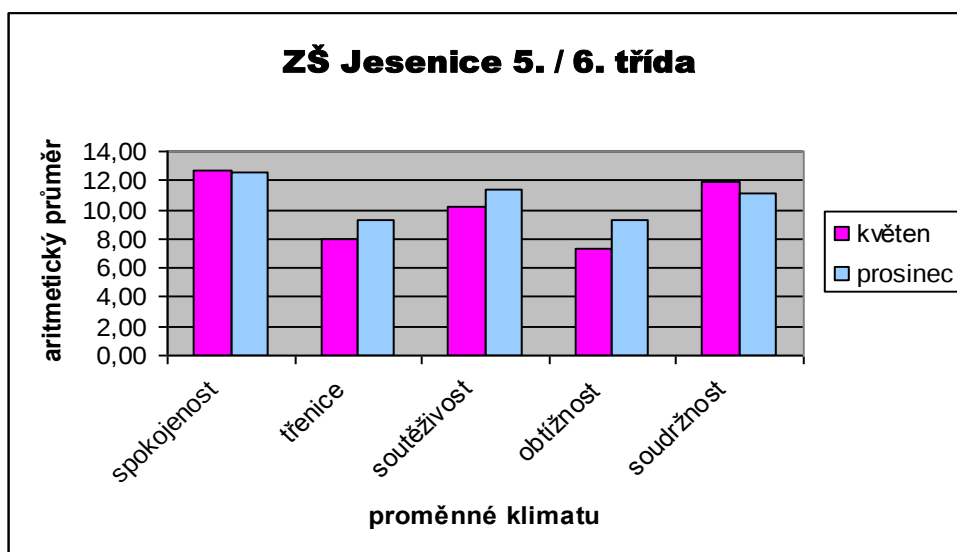
Tento graf znázorňuje, jak se v šesté třídě snížily negativní faktory – třenice, soutěživost a obtížnost učení, a proto v této třídě vládne pozitivnější klima a zároveň se velmi zlepšila soudržnost třídy.

Graf č.17: Porovnání výsledků šetření v květnu v 5.B a v prosinci v 6.B na ZŠ Votice

Mezi žáky dochází k větší soutěživosti, ale poměrně znatelně se snížily třenice a mírně se snížila i obtížnost učení. Snížením třenic se zlepšila soudržnost třídy. Spokojenost třídy se téměř nezměnila a je při obou měřeních poměrně vysoká.

Graf č.18: Porovnání výsledků šetření v květnu v páté třídě a v prosinci v šesté třídě ZŠ Jesenice

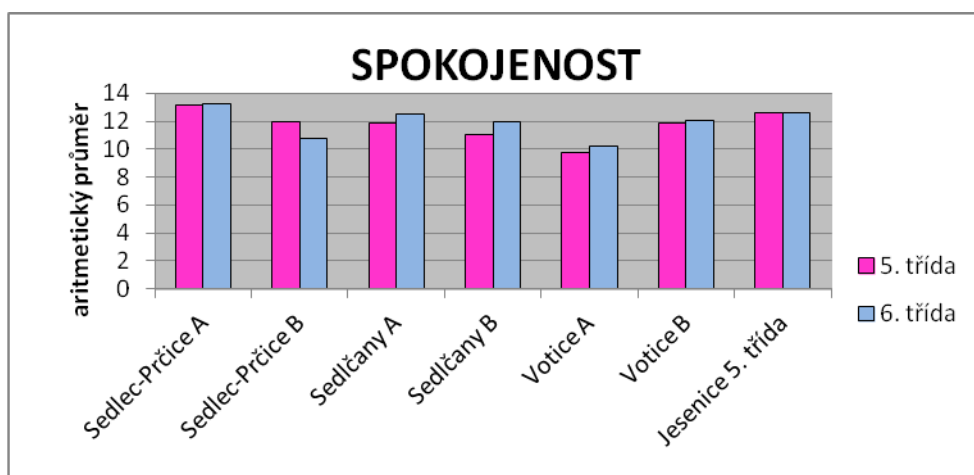

Z tohoto grafu lze vypočítat, že přechodem na druhý stupeň se klima třídy negativně změnilo. Hodnoty u třenic, u soutěživosti a u obtížnosti se poměrně zvýšily. Důsledkem toho došlo k poklesu hodnot u soudržnosti třídy a k mírnému poklesu hodnot u spokojenosti.

3.9 Porovnání změn klimatu z pohledu jednotlivých proměnných

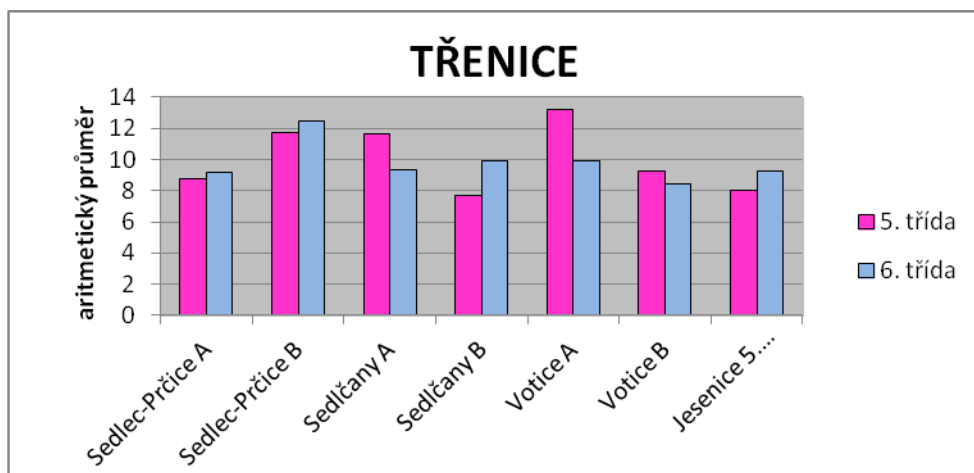
Do následujících grafů jsme zanesli současně všechny pozorované třídy a budeme porovnávat změny u jednotlivých proměnných.

Graf. č.19: Přehled změny klimatu u proměnné „Spokojenost“

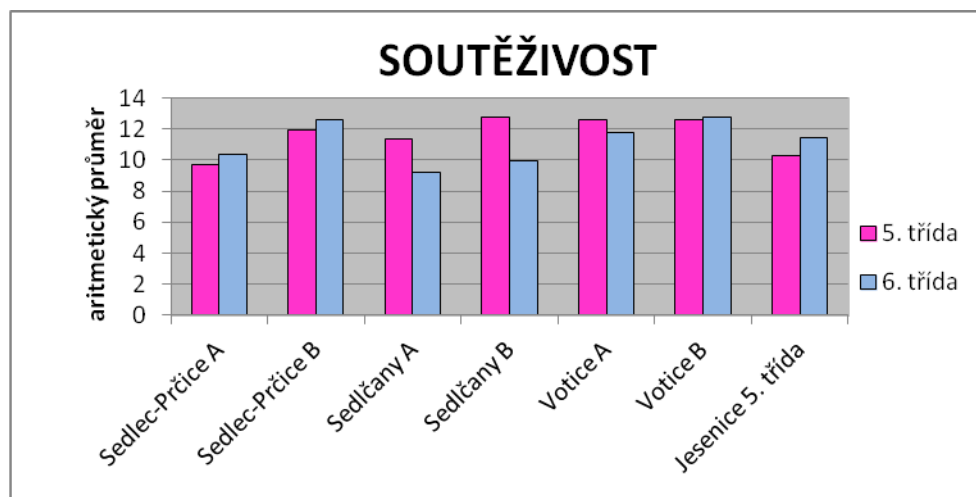
Graf č.19 přehledně znázorňuje, že kromě třídy 6.B v Sedlci-Prčici, jsou žáci minimálně stejně spokojeni, ale dokonce ve většině případů ještě spokojenější oproti páté třídě. Předpoklad č.2 tedy nelze potvrdit.

Graf. č.20: Přehled změny klimatu u proměnné „Třenice“

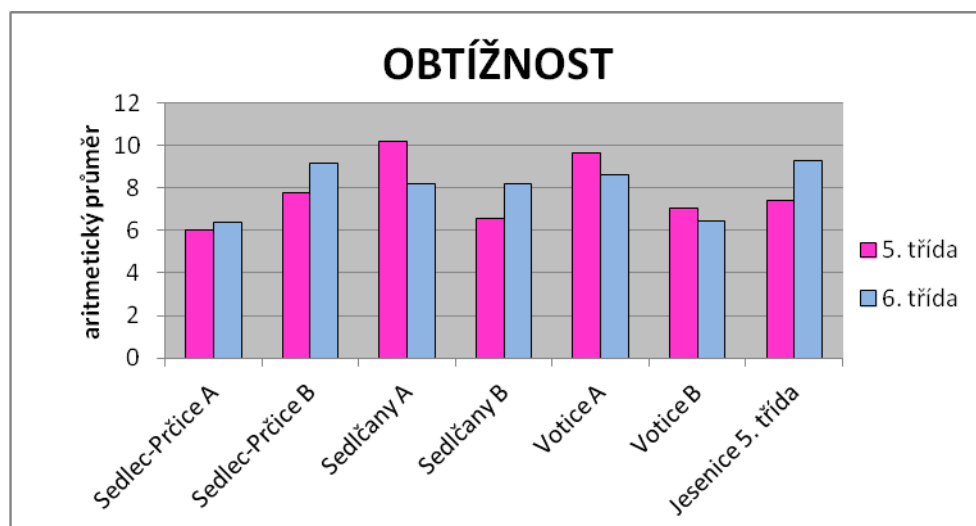
Z grafu č.20 nelze stanovit jednoznačný závěr, jelikož výsledky u jednotlivých škol se velice liší. Nejpozitivnější výsledky byly shledány u třídy 6.A ve Voticích, kde došlo k velmi znatelnému poklesu třenic mezi žáky. Naopak v 6.B v Sedlčanech můžeme vypožorovat poměrně vysoký nárůst třenic.

Graf. č.21: Přehled změny klimatu u proměnné „Soutěživost“

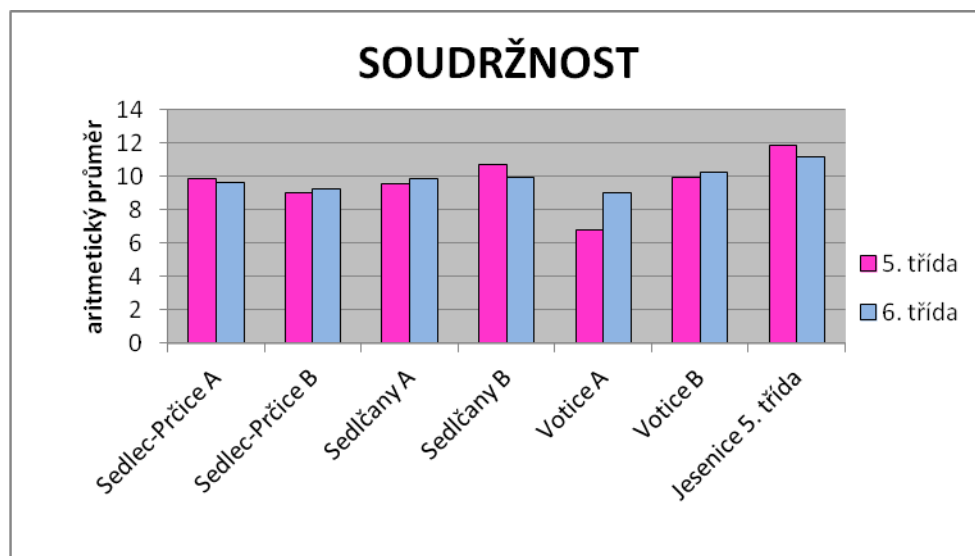
Velmi poklesla soutěživost mezi žáky v 6.B v Sedlčanech a v 6.A ve Voticích. Naopak znatelně vyšší soutěživost je patrná v šesté třídě v Jesenici.

Graf. č.22: Přehled změny klimatu u proměnné „Obtížnost“

Výsledky tohoto grafu jsou opět velmi rozdílné. Čtyři třídy ze sedmi pociťují učení náročnějším, což by se dalo přechodem na druhý stupeň přirozeně chápat. U 5.A v Sedlčanech jsme ovšem zaznamenali poměrně velký pokles v obtížnosti, který přisuzujeme změnou pedagogů.

Graf. č.23: Přehled změny klimatu u proměnné „Soudržnost“

U čtyř tříd nedošlo k významným změnám u faktoru soudržnost třídy. Velmi patrné je zlepšení soudržnosti u třídy 5.A ve Voticích. U této třídy jsme v grafu č.19 vypožorovali značné snížení třenic, a tím došlo ke stmelení třídy.

Do následující tabulky jsme souhrnně zaznamenali přehled všech škol, všech pěti proměnných a změny mezi jednotlivými šetřeními.

Tabulka č.6 : Průměrný přehled výsledků všech uvedených škol

Škola	Přehled změny klimatu u jednotlivých proměnných									
	spokojenost		třenice		soutěživost		obtížnost		soudržnost	
	květen	prosinec	květen	prosinec	květen	prosinec	květen	prosinec	květen	prosinec
Sedlec-Prčice 5.A	13,20	13,25	8,73	9,13	9,67	10,38	6,00	6,38	9,87	9,63
Sedlec-Prčice 5.B	12,00	10,75	11,70	12,50	11,90	12,63	7,75	9,13	9,00	9,25
Sedlčany 5.A	11,84	12,53	11,60	9,32	11,36	9,21	10,16	8,21	9,52	9,89
Sedlčany 5.B	11,00	11,96	7,68	9,91	12,73	9,91	6,55	8,17	10,68	9,96
Votice 5.A	9,78	10,24	13,17	9,95	12,56	11,76	9,61	8,61	6,78	9,00
Votice 5.B	11,91	12,08	9,28	8,46	12,59	12,77	7,05	6,46	9,91	10,27
Jesenice 5. třída	12,63	12,57	8,00	9,29	10,25	11,43	7,38	9,29	11,88	11,14
průměr.hodnoty	11,77	11,91	10,02	9,79	11,58	11,16	7,79	8,04	9,66	9,88

V tabulce jsou uvedeny průměrné hodnoty z květnového i z prosincového šetření. Připomeňme si, že hodnoty získané v květnu jsou z pátých ročníků, hodnoty získané v prosinci jsou ze šestých ročníků od stejných žáků. Výsledky tabulky jsou podkladem k závěrečnému shrnutí výzkumu uvedeného v následující kapitole.

4 Shrnutí výzkumu

V průběhu tohoto výzkumu byla provedena komparace sledovaných proměnných sociálního klimatu ve vybraných třídách v souvislosti s přechodem z prvního do druhého vzdělávacího stupně základní školy. Byla potvrzena změna některých aspektů sociálního klimatu u jednotlivých tříd.

Vyhodnocení stanovených předpokladů:

Předpoklad č. 1: V 5. ročníku bude celkově pozitivnější klima než v 6. ročníku.

Předpoklad číslo jedna jsme ověřovali podle dotazníku „Naše třída“ v aktuální formě. Výsledky celkového šetření jsou uvedeny v tabulce č.6. Ze zjištěných dat celkově vyplynulo, že předpoklad č.1 nebyl potvrzen. Na základě květnového a prosincového měření jsme zjistili, že z pěti zjišťovaných proměnných, neočekávaně čtyři vyšly pro pozitivnější klima v šestém ročníku. Proměnná „spokojenost“ se zvýšila o 1,2 %, proměnná „třenice“ se snížila o 2,3 %, proměnná „soutěživost“ klesla o 3,6 % a proměnná soudržnost „stoupla“ o 2,3 %. Pouze jediný parametr, a to „obtížnost učení“, se v průměru nepatrně zvýšil (o 3,2 %), ale jeho nárůst lze logicky vysvětlit - s postupem do vyššího ročníku by měla stoupnout i náročnost učiva.

Předpoklad č. 2: Ve školách s menším počtem žáků převládá ve třídách pozitivnější klima.

Na základě téhož dotazníku jsme ověřovali výše zmíněný předpoklad pouze u žáků v pátých třídách, kde jsou kolektivy již utvořeny. Důvodem vynechání téhož hodnocení pro šesté třídy je očekávané zkreslení výsledků spojené se změnou kolektivu při přechodu na druhý vzdělávací stupeň, kde se utváří nové složení třídy (odchody stávajících žáků a příchody nových žáků) včetně jiného systému výuky (větší množství pedagogů a vyšší náročnost učiva). Potřebné hodnoty jsme uvedli v tabulkách č.3 a č.4. Z uvedených průměrných hodnot byl předpoklad č.2 – převládání pozitivnějšího klimatu v méně početných školách, tj. do 300 žáků – výsledkově zcela potvrzen, a to ve všech pěti sledovaných proměnných – zvýšení u proměnných „spokojenost“ (o 13,3 %), „soudržnost“ (o 11,2 %) a snížení u proměnných „třenice“ (o 9,1 %), „soutěživost“ (o 13,8 %) a „obtížnost učení“ (o 15,6 %). Zjištěné okolnosti znesnadňují těmto žákům přechod na druhý stupeň.

5 Závěr

Cílem mé práce bylo zjistit, zda se změni klima třídy při přechodu z prvního na druhý stupeň. Pokud se klima změni, které proměnné tuto změnu způsobí.

Pro výzkum jsem použila dotazníkovou metodu, konkrétně dotazník MCI. Šetření klimatu se u tohoto dotazníku zaměřilo na proměnné spokojenost ve třídě, třenice, soutěživost, obtížnost učení a soudržnost třídy.

Z výsledků získaných touto dotazníkovou metodou je patrné, že při přechodu z prvního na druhý stupeň základní školy ke změně klimatu ve třídách opravdu dochází, a to u všech sledovaných proměnných. Z celkových průměrných výsledků nejsou tyto změny tolik patrné. Větší rozdíly u sledovaných parametrů se získají, pokud zde zohledníme velikost školy – školy s menším počtem žáků ve srovnání se školami s větším počtem žáků.

Bylo zjištěno, že klima ve třídě se přechodem na druhý stupeň v průměru zlepšilo. Důvodem tohoto zjištění je pravděpodobně větší množství změn (ve srovnání s personálně ustálenými kolektivy v pátých třídách), které žáci šestých tříd musejí vstřebat. Mezi tyto změny patří: částečná změna složení žakovského kolektivu, nový třídní učitel, větší množství nových pedagogů, které žáci neznají, větší rozmanitost metod výuky, náročnější obsah učiva, vyšší nároky na samostatnost jednotlivých žáků, různá tempa výuky jednotlivých předmětů.

Všechny výše zmíněné vlivy nakonec pozitivně mění celkové klima v šesté třídě, kdy může docházet k semknutí celého kolektivu proti vnějšímu „nepřátelskému“ světu.

Zároveň bylo výsledkově potvrzeno, že klima ve školách s menším počtem žáků je pozitivnější. K tomuto výsledku přispívá lepší vzájemná znalost jednotlivých žáků, jak mezi sebou, tak i ze strany třídního učitele, který se jim, vzhledem k jejich menšímu počtu, může lépe věnovat. Zároveň se tyto kolektivy nacházejí v menších městech nebo na vesnicích, tím pádem je zde sníženo riziko nežádoucích vlivů, které větší aglomerační celky generují.

6 Seznam tabulek a grafů

Seznam tabulek

- Tabulka 1 - Orientační normy dotazníku „Naše třída“
- Tabulka 2 - Celkový přehled výsledků – květen
- Tabulka 3 - Klima ve školách s menším počtem žáků – květen
- Tabulka 4 - Klima ve školách s větším počtem žáků – květen
- Tabulka 5 - Celkový přehled výsledků šetření – prosinec
- Tabulka 6 - Průměrný přehled výsledků všech uvedených škol

Seznam grafů

- Graf 1 - Přehledné znázornění vazeb mezi jednotlivými pojmy
- Graf 2 - Srovnání proměnné „Spokojenost“ – šetření květen
- Graf 3 - Srovnání proměnné „Třenice“ – šetření květen
- Graf 4 - Srovnání proměnné „Soutěživost“ – šetření květen
- Graf 5 - Srovnání proměnné „Obtížnost“ – šetření květen
- Graf 6 - Srovnání proměnné „Soudržnost“ – šetření květen
- Graf 7 - Srovnání proměnné „Spokojenost“ – šetření prosinec
- Graf 8 - Srovnání proměnné „Třenice“ – šetření prosinec
- Graf 9 - Srovnání proměnné „Soutěživost“ – šetření prosinec
- Graf 10 - Srovnání proměnné „Obtížnost“ – šetření prosinec
- Graf 11 - Srovnání proměnné „Soudržnost“ – šetření prosinec
- Graf 12 - Porovnání výsledků šetření v květnu v 5.A a v prosinci v 6.A ZŠ Sedlec
- Graf 13 - Porovnání výsledků šetření v květnu v 5.B a v prosinci v 6.B ZŠ Sedlec
- Graf 14 - Porovnání výsledků šetření v květnu v 5.A a v prosinci v 6.A ZŠ Sedlčany
- Graf 15 - Porovnání výsledků šetření v květnu v 5.B a v prosinci v 6.B ZŠ Sedlčany
- Graf 16 - Porovnání výsledků šetření v květnu v 5.A a v prosinci v 6.A ZŠ Votice
- Graf 17 - Porovnání výsledků šetření v květnu v 5.B a v prosinci v 6.B ZŠ Votice
- Graf 18 - Porovnání výsledků šetření v květnu v 5.tř. a v prosinci v 6.tř. ZŠ Jesenice
- Graf 19 - Přehled změny klimatu u proměnné „Spokojenost“
- Graf 20 - Přehled změny klimatu u proměnné „Třenice“
- Graf 21 - Přehled změny klimatu u proměnné „Soutěživost“
- Graf 22 - Přehled změny klimatu u proměnné „Obtížnost“
- Graf 23 - Přehled změny klimatu u proměnné „Soudržnost“

7 Seznam použité literatury

ČÁP, J. – MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál 2001

ČAPEK, R. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010

DVOŘÁKOVÁ, M. *Pedagogicko-psychologická diagnostika I*. České Budějovice: Jihočeská univerzita České Budějovice, 1995

FILIPEC, J., DANEŠ, F., MACHAČ, J. a kol. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0493-9.

GRECMANOVÁ, H. Klima současné školy. In CHRÁSKA, M., TOMANOVÁ, D., HOLOUŠKOVÁ, D. *Klima současné české školy*. Sborník příspěvků z 11. konference ČPdS. Brno : ČPdS, 2003, s.4-20. ISBN 80-7302-064-5

HRABAL, V. st. *Pedagogicko-psychologická diagnostika žáka*. Praha: SPN, 1989

KÁŠPÁRKOVÁ, J. *Výzkumný nástroj pro evaluaci školního klimatu*. Olomouc: UP, 2007. ISBN 978-80-244-1852-0

KLUSÁK, M. Vědět, jak zacházet s klimatem ve třídě. *Pedagogický výzkum a transformace české školy* (sborník). Praha, ČAPV 1993, s.62-67.

KLUSÁK, M.: Vědět, jak zacházet s klimatem ve třídě. *Pedagogika*, 1, 1994, s 61-67.

KOHOUTEK, R.: Psychologický pohled na žáka a výchovně vzdělávací práci na základní škole. In: MAŇÁK, J., JANÍK, T. (eds.) *Orientace české základní školy*. Sborník z pracovního semináře konaného dne 20. října 2005 na Pedagogické fakultě MU v Brně. Brno: MU 2005

KOMENSKÝ, J. A. *Velká didaktika*. In *Vybrané spisy Jana Amose Komenského*, Svazek I. Praha: SPN, 1958

LAŠEK, J. *Sociálněpsychologické klima školních tříd a školy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001 ISBN 80-7041-088-4

LAŠEK, J., MAREŠ, J. Jak změřit sociální klima třídy? *Pedagogická revue*, 1991, roč. 43, č.6, s.401-409

MAREŠ, J. Sociální klima školy. In: ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, s. 581-596. ISBN 80-7178-463-X

PETLÁK, E. *Klima školy a klíma triedy*. Bratislava: Iris 2006

PRŮCHA, J. – WALTEROVÁ, E. – MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál 2003

SOMR, M. *Metodika zpracování bakalářských prací. (Studijní text pro kombinované studium)* České Budějovice 2012, s.16

ŠVEC, V. *Klima školní třídy jako důležitý faktor efektivní výuky*. In: *Vybrané kapitoly z obecné didaktiky*. Brno, MU 1997, s.70-75

VALENTOVÁ, L. Třída jako sociální skupina. In: BENDL, S. KUCHARSKÁ, S: *Kapitoly ze školní pedagogiky a školní psychologie*. UK PedF , Praha 2008

VESELÁ, G. *Sociální klima školní třídy*. Brno: MU 2007

VYKOPALOVÁ, H. *Sociální klima školní třídy a možnosti jeho ovlivňování*. Olomouc: UP 1992

URBÁNEK, P. Jak poznat a pochopit klima své třídy? In: STARÝ, K. a kol. *Pedagogika ve škole*. Praha: Portál 2008 ISBN 978-80-7367-511-0

8 Seznam příloh

Příloha I - Dotazník naše třída – aktuální forma

Příloha II - Tabulky - prvotní výsledky dotazníkových šetření

Příloha I – Dotazník Naše třída – aktuální forma

Dotazník Naše třída – aktuální forma

Třída..... Škola.....

1. V naší třídě baví děti práce ve škole.	Ano – Ne
2. V naší třídě se děti mezi sebou pořád perou.	Ano – Ne
3. V naší třídě děti mezi sebou často soutěží, aby se dozvěděly, kdo je nejlepší.	Ano – Ne
4. V naší třídě je učení těžké, máme moc práce.	Ano – Ne
5. V naší třídě je každý mým kamarádem.	Ano – Ne
6. Některé děti nejsou v naší třídě šťastné.	Ano – Ne
7. Některé děti v naší třídě jsou lakomé.	Ano – Ne
8. Mnoho dětí z naší třídy si přeje, aby jejich práce byla lepší, než práce spolužáků.	Ano – Ne
9. Mnoho dětí z naší třídy dokáže udělat svou práci bez cizí pomoci.	Ano – Ne
10. Některé děti v naší třídě nejsou mými kamarády.	Ano – Ne
11. Děti z naší třídy mají svou třídu rády.	Ano – Ne
12. Mnoho dětí z naší třídy dělá spolužákům naschvály.	Ano – Ne
13. Některým dětem v naší třídě je nepříjemné, když nemají tak dobré výsledky jako druzí žáci.	Ano – Ne
14. V naší třídě umí pracovat jen bystré děti.	Ano – Ne
15. Všechny děti v naší třídě jsou mí důvěrní přátelé.	Ano – Ne
16. Některým dětem v naší třídě se nelíbí.	Ano - Ne
17. Určité děti z naší třídy vždy chtějí, aby bylo po jejich, aby se jim ostatní děti přizpůsobily.	Ano – Ne
18. Některé děti z naší třídy se vždy snaží udělat svou práci lépe než ostatní.	Ano – Ne
19. Práce ve škole je namáhavá.	Ano – Ne
20. Všechny děti v naší třídě se mezi sebou dobře snášejí.	Ano – Ne
21. V naší třídě je legrace.	Ano – Ne
22. Děti z naší třídy se mezi sebou hodně hádají.	Ano – Ne
23. Několik dětí v naší třídě chce být pořád nejlepší.	Ano – Ne
24. Většina dětí v naší třídě ví, jak má dělat svou práci, jak se učit.	Ano – Ne
25. Děti z naší třídy se mají mezi sebou rády jako přátelé.	Ano - Ne

Příloha II – Tabulky – prvotní výsledky dotazníkových šetření

Tabulka č.1: Výsledky dotazníkového šetření ZŠ a MŠ Sedlec–Prčice, 5.A (květen)

Třída 5.A - 18 žáků			
AKTUÁLNÍ FORMA	ARITMETICKÝ PRŮMĚR	PÁSMO BĚŽNÝCH HODNOT	MEDIÁN
SPOKOJENOST	13,2	11-15	13
TŘENICE VE TŘÍDĚ	8,73	5-13	9
SOUTĚŽIVOST	9,67	5-13	11
OBTÍŽNOST UČENÍ	6,00	5- 9	5
SOUDRŽNOST TŘÍDY	9,87	7-15	9

Tabulka č. 2: Výsledky dotazníkového šetření ZŠ a MŠ Sedlec –Prčice, 5.B (květen)

Třída 5.B – 20 žáků			
AKTUÁLNÍ FORMA	ARITMETICKÝ PRŮMĚR	PÁSMO BĚŽNÝCH HODNOT	MEDIÁN
SPOKOJENOST	12,00	5-15	12
TŘENICE VE TŘÍDĚ	11,70	5-15	13
SOUTĚŽIVOST	11,90	5-15	13
OBTÍŽNOST UČENÍ	7,75	5-13	7
SOUDRŽNOST TŘÍDY	9,00	5-15	8

Tabulka č.3: Výsledky dotazníkového šetření 1. ZŠ Sedlčany, 5.A (květen)

Třída 5. A – 25 žáků			
AKTUÁLNÍ FORMA	ARITMETICKÝ PRŮMĚR	PÁSMO BĚŽNÝCH HODNOT	MEDIÁN
SPOKOJENOST	11,84	7-15	12
TŘENICE VE TŘÍDĚ	11,60	6-15	11
SOUTĚŽIVOST	11,36	5-15	11
OBTÍŽNOST UČENÍ	10,16	5-15	7
SOUDRŽNOST TŘÍDY	9,52	5-14	10

Tabulka č.4: Výsledky dotazníkového šetření 1. ZŠ Sedlčany, 5.B (květen)

Třída 5.B - 22 žáků			
AKTUÁLNÍ FORMA	ARITMETICKÝ PRŮMĚR	PÁSMO BĚŽNÝCH HODNOT	MEDIÁN
SPOKOJENOST	11,00	5-15	11
TŘENICE VE TŘÍDĚ	7,68	5-13	7
SOUTĚŽIVOST	12,73	7-15	13
OBTÍŽNOST UČENÍ	6,55	5-11	5
SOUDRŽNOST TŘÍDY	10,68	5-15	11

Tabulka č.5: Výsledky dotazníkového šetření ZŠ Votice, 5.A (květen)

Třída 5.A – 18 žáků			
AKTUÁLNÍ FORMA	ARITMETICKÝ PRŮMĚR	PÁSMO BĚŽNÝCH HODNOT	MEDIÁN
SPOKOJENOST	9,78	5-15	10
TŘENICE VE TŘÍDĚ	13,17	9-15	13
SOUTĚŽIVOST	12,56	9-15	13
OBTÍŽNOST UČENÍ	9,61	4-15	9
SOUDRŽNOST TŘÍDY	6,78	5-15	7

Tabulka č.6: Výsledky dotazníkového šetření ZŠ Votice, 5.B (květen)

Třída 5.B – 22 žáků			
AKTUÁLNÍ FORMA	ARITMETICKÝ PRŮMĚR	PÁSMO BĚŽNÝCH HODNOT	MEDIÁN
SPOKOJENOST	11,91	5-15	13
TŘENICE VE TŘÍDĚ	9,82	5-15	10
SOUTĚŽIVOST	12,59	7-15	15
OBTÍŽNOST UČENÍ	7,05	4-13	7
SOUDRŽNOST TŘÍDY	9,91	5-15	11

Tabulka č.7: Výsledky dotazníkového šetření ZŠ a MŠ Jesenice, 5.třída (květen)

5. třída – 16 žáků			
AKTUÁLNÍ FORMA	ARITMETICKÝ PRŮMĚR	PÁSMO BĚŽNÝCH HODNOT	MEDIÁN
SPOKOJENOST	12,63	7-15	13
TŘENICE VE TŘIDĚ	8,00	5-15	9
SOUTĚŽIVOST	10,25	5-13	11
OBTÍŽNOST UČENÍ	7,38	5-11	7
SOUDRŽNOST TŘÍDY	11,88	5-15	13

Tabulka č.8: Výsledky dotazníkového šetření ZŠ a MŠ Sedlec –Prčice, 6.A (prosinec)

Třída 6.A - 16 žáků			
AKTUÁLNÍ FORMA	ARITMETICKÝ PRŮMĚR	PÁSMO BĚŽNÝCH HODNOT	MEDIÁN
SPOKOJENOST	13,25	9-15	14
TŘENICE VE TŘIDĚ	9,13	5-15	7
SOUTĚŽIVOST	10,38	5-15	11
OBTÍŽNOST UČENÍ	6,38	5-9	5
SOUDRŽNOST TŘÍDY	9,63	5-15	8

Tabulka č.9: Výsledky dotazníkového šetření ZŠ a MŠ Sedlec–Prčice, 6.B (prosinec)

Třída 6.B - 16 žáků			
AKTUÁLNÍ FORMA	ARITMETICKÝ PRŮMĚR	PÁSMO BĚŽNÝCH HODNOT	MEDIÁN
SPOKOJENOST	10,75	5-13	11
TŘENICE VE TŘIDĚ	12,5	5-15	15
SOUTĚŽIVOST	12,63	7-15	13
OBTÍŽNOST UČENÍ	9,13	5-13	9
SOUDRŽNOST TŘÍDY	9,25	5-13	10

Tabulka č. 10: Výsledky dotazníkového šetření 1. ZŠ Sedlčany, 6.A (prosinec)

Třída 6.A - 19 žáků			
AKTUÁLNÍ FORMA	ARITMETICKÝ PRŮMĚR	PÁSMO BĚŽNÝCH HODNOT	MEDIÁN
SPOKOJENOST	12,53	9-15	13
TŘENICE VE TŘÍDĚ	9,32	5-13	9
SOUTĚŽIVOST	9,21	5-13	9
OBTÍŽNOST UČENÍ	8,21	5-11	9
SOUDRŽNOST TŘÍDY	9,89	7-15	11

Tabulka č.11: Výsledky dotazníkového šetření 1. ZŠ Sedlčany, 6.B (prosinec)

Třída 6.B - 23 žáků			
AKTUÁLNÍ FORMA	ARITMETICKÝ PRŮMĚR	PÁSMO BĚŽNÝCH HODNOT	MEDIÁN
SPOKOJENOST	11,96	7-15	13
TŘENICE VE TŘÍDĚ	9,91	5-15	11
SOUTĚŽIVOST	9,91	5-15	11
OBTÍŽNOST UČENÍ	8,17	5-13	9
SOUDRŽNOST TŘÍDY	9,96	5-15	9

Tabulka č.12: Výsledky dotazníkového šetření ZŠ Votice, 6.A (prosinec)

Třída 6.A - 21 žáků			
AKTUÁLNÍ FORMA	ARITMETICKÝ PRŮMĚR	PÁSMO BĚŽNÝCH HODNOT	MEDIÁN
SPOKOJENOST	10,24	5-15	9
TŘENICE VE TŘÍDĚ	9,95	5-15	9
SOUTĚŽIVOST	11,76	5-15	13
OBTÍŽNOST UČENÍ	8,61	5-15	7
SOUDRŽNOST TŘÍDY	9	5-15	9

Tabulka č.13: Výsledky dotazníkového šetření ZŠ Votice, 6.B (prosinec)

Třída 6.B - 26 žáků			
AKTUÁLNÍ FORMA	ARITMETICKÝ PRŮMĚR	PÁSMO BĚŽNÝCH HODNOT	MEDIÁN
SPOKOJENOST	12,08	5-15	13
TŘENICE VE TŘIDĚ	8,46	5-13	9
SOUTĚŽIVOST	12,77	7-15	13
OBTÍŽNOST UČENÍ	6,46	5-11	6
SOUDRŽNOST TŘÍDY	10,24	5-15	9

Tabulka č.14 : Výsledky dotazníkového šetření ZŠ a MŠ Jesenice, 6.třída (prosinec)

6. třída - 14 žáků			
AKTUÁLNÍ FORMA	ARITMETICKÝ PRŮMĚR	PÁSMO BĚŽNÝCH HODNOT	MEDIÁN
SPOKOJENOST	12,57	9-15	13
TŘENICE VE TŘIDĚ	9,29	5-13	9
SOUTĚŽIVOST	11,43	5-15	11
OBTÍŽNOST UČENÍ	9,29	5-13	9
SOUDRŽNOST TŘÍDY	11,14	5-15	11